

WIBORGS NYHETER

Redaktionsbyrån var fordomsdags: Salakkalahtig. 9. Telefon 3 36 – Redaktionstid kl. 8 – 12, 7 – 12.

Kontor och expedition: Salakkalahtig. 9. Telefon 3 24 – kl. 9 – 14.

Nr 1 Huvudredaktör: Per Erik Floman

Redaktör: Ann Holm

TISDAGEN DEN 7 JANUARI 1997

Slottsbrand, kejsarbesök och julvisiter...

Plock ur Tudermans wiborgsarkiv

Det var på en tillställning hos min RUK-kamrat och vänbroder, apoteksrådet Leo Tuderman. Efter middagen visade värden oss sitt bibliotek. Majoriteten av gästerna hade anknytning till Wiborg. Leo plockade fram en bok med ärens patina och läste högt några sidor. Mera behövdes inte för att WN-reportern i mig skulle få vittring på wiborgshistorier. Det ledde till att jag småningom försågs med s.k. släktpapper ur det Tudermanska arkivet.

På basis av dem skall jag nu berätta något om människorna bakom skrifterna, och därefter presentera några valda bitar ur Helena Tudermans makes, Johan Adolf Freys brev och Emil Tudermans dagbok. De beskriver nämligen livet i Wiborg för ett och ett halvt sekel sedan ur familjeperspektiv och kan därför vara ägnade att komplettera den bild som som andra källor givit oss - i detta fall om vardagsliv, märkliga tilldragelser och festande.

Tudermans blir wiborgare

Det var en gång en köpman som hette Johan Tuderman. Han var född 1763 i Veckelax (Fredrikshamn) och flyttade 1802 till Wiborg, där han förvärvade handelsrättigheter av tredje gillesklassen. Johan köpte 1809 tomten nr 108 i hörnet av vår tids Slottsgatan (nr 17) och Svartmunkegatan och på den tomten lät han 1810 uppföra ett tvåvåningshus av sten. I bottenvåningen låg hans butik, medan den övre våningen var avsedd för släktens bostäder. Johan var gift och bodde tillsammans med sin syster Anna.

Hans yngre bror Aron, född 1768, som sedermera också bodde i detta hus, var gift med Anna Christina Sundberg och detta par hade sex barn. Det äldsta av dem var dottern Helena, född 1799 i Fredrikshamn. Hon gick i skola i Wiborg och bodde 1810-1823 hos Onkel Johan. Helena gifte sig med kollegieassessorn J.A. Frey, adlad 1850, och det är hans brev vi här nedan skall stifta bekantskap med.

Helenas brorson Emil, vars dagbok är huvudtemat för denna artikel, bodde med sina föräldrar i det Tudermanska huset till 1853. - Huset förblev släktens ägo till 1858. Senare har en ny ägare, handlanden Taht, byggt till en tredje våning. Skrivaren minns mycket väl den Tahtska butiken i huset på 1930-talet.

Tulltjänstemannen Aron Tudermans barn nr 4 var Helenas bror Petter Gustaf, född 1803 i Veckelax (Fredrikshamn). Han blev brandmästare i Wiborg och hans maka hette Gloria Calypso Häggberg.

Petter Gustaf dog 1862 i Wiborg.

Deras son Emil Ferdinand föddes 1846 i Wiborg, påbörjade juridiska studier, men avbröt för att bli fabriksarbetare. Han levde fram till 1916 i Wiborg och det är alltså han som skrivit den dagbok, eller snarare ett slags memoarer för invärtes bruk, vilka skall citeras och kommenteras i denna artikel. Men innan vi kommer så långt vill jag placera in vännen Leo Tuderman på kartan: Emil var Leos farfar. Emil ingick äktenskap med operasångerskan Hilma Josefina Zinck, som var född 1853 i Kuopio och dog i Wiborg 1924. Det må nämnas att hon vid kejsarparets besök i Wiborg 1885 uppträdde inför majestäten vid en solenn akt, såsom solist framför en kör. Kejsarinnan tackade genom att skänka sängerskan ett guldarmband.

Herrskapet Emil och Hilma hade fyra söner i Wiborg. Den äldste var Onni, som blev länskamrer och f.ö. var far till Johan Tuderman, som vi möter i sista stycket. De övriga var Arvo, byggmästare, Toivo, el- och slussmästare vid Saima kanal samt Veikko, född 1890 i Wiborg. Veikko blev sedermera apotekare och var gift med Anna Gerda Matilda Åberg. De var Leo Tudermans föräldrar. Leo själv föddes i det Wiklundska huset i Wiborg 1921 och är gift med Terttu Elisabet Sarvilahti. Leo och hans yngre bror diplomingenjören Henry är mycket intresserade av sina wiborgsrötter, som de vid otaliga wiborgsresor forskat i. Tudermännen ägde i olika skeden flera fastigheter i die Festung, i kvarteren kring Kejsargatan, Svartmunkegatan och Katrinegatan. Henry sysslar med släktforskning och har publicerat skrifter om släkterna Tuderman och Zinck. Leo är för närvarande den äldste medlemmen av släkten Tuderman.

J.A. Freys brev

Johan Adolf Frey, född 1801, var son till guvernementssekreteraren Johan Christian Frey och Margarethe Ehlers. Deras son Alexander Frey blev hovrättsråd och justitieborgmästare i Wiborg. Alltnog, den 8 januari 1848 satte sig Johan Adolf Frey ned och skrev ett långt brev till sina barn och barnbarn. Det handlar - på sirligt tyska - om familjens förhållanden under och efter den gångna julen. Jag kan inte låta bli att med Leos tillstånd här avtrycka några axplock ur detta brev. Man behöver inte vara sociolog för att göra den reflexionen att det fanns både lust, råd och ork för ett övermåttan flitigt festande, visiterande och musicerande i dessa kretsar. Det persongalleri som passerar revy är också tämligen intressant.

Saxen går:

” - - - Den Weinachtsabend feierten wir ganz still, ohne andere Gäste als Marie, wobei wir unseren Janne wohl sehr vermissen. - - - Am Abend darauf waren Häggberg mit seiner Frau, Marie, Peter, und neue graue Cadetten bei uns. - Es wurde geplaudert und musiziert und gesungen. -

Forts. sida 4

Ur innehållet:

* Det unika Monreposbiblioteket, som förvaras på UB, har hittills varit rätt otillgängligt för forskningen eftersom det inte varit ordentligt katalogiserat. Nu har katalogiseringen kommit i gång, berättar Rainer Knapas (s. 6).

* Forskandet kring hjälten från Wiborgska Smällen gav mersmak och nu återkommer Per Erik Floman med en liten utredning om det Posseska släktträdets rötter och bladverk (s. 10).

* Ett digert forskningsarbete ligger bakom Erik Franckes artikel om begravningsplatserna i det forna Wiborg. Här får vi veta hur och var man begrov sina döda under en tidsperiod av fyra sekler, en tid av både frid och förödelse (s. 8-9).

* I serien Wiborgska släkter berättar Lars Aminoff på ett mycket personligt sätt om de i många fall rätt dramatiska händelserna kring Aminoffarna i Wiborg (s. 16).

* Bland dagboksförande wiborgare får vi denna gång genom C.J. Gard-

Hjältegraven invid nya Domkyrkan.

berg veta hurdan Johan Rosenhanes vardag tedde sig på 1600-talet (s. 3) och genom Per Erik Floman läsa utdrag ur det Tudermanska arkivet. Om ytterligare ett märkligt och rätt tragiskt wiborgskt öde, boktryckrens Medelplans, berättar Jarl Poussar (s. 2)

* Och mellan raderna fyller vi ut med notiser, bokspalter, bilder...

Mini-Wiborg färdigt!

Stiftelsens för Wiborg-museet har fullbordats. Den sista etappen, Papulavitrinen, blev klar i augusti 1996. Den 14 augusti samlades en storskarainbjudna, media och representanter för stiftelsens basorganisationer till en överlåtelseakt i Villmanstrand, på Etelä-Karjalan Museo.

Efter ett musiknummer talade styrelseordföranden, arkitekt Riitta Thuneberg om detta krävande projekt och överlät så vitrinerna till företrädarna för Villmanstrands stad och museet. Stadsstyrelsens ordförande Hannu Myyryläinen, wiborgsfödd, tackade och inbjöd församlingen till lunch. Vid denna berättade bl.a. den tidigare styrelseordföranden, hembygdsrådet Matti Kohvakka om projektets skeden och teamets centrala arbetsmyra, arkitekt Juha Lankinen spädde på med roliga detaljer. Publikerna tackade genom överdirektör Jussi Linnamo och styrelsens vice ordförande, som nu håller i pennan, avslutade med funderingar, liknande WNs ledare i detta nummer. Man får hoppas att skogsradion och alla andra goda makter gör propaganda för den fantastiskt fina modellen och dess bihang, två välgjorda videofilmer.

Museistiftelsens styrelseordförande Matti Kohvakka 1981-94 och efterträdaren, Riitta Thuneberg.

Unik upplevelse väntar museibesökare

Detalj av Papulavitrinen.

Miniatyren har sedan 1984, då den första vitrindelen ställdes fram, besökts av 380 000 personer! Projektet har pågått i 15 år och kostat 4,3 miljoner mark, vilket stiftelsen stretat ihop med hjälp av myndigheter, Villmanstrands stad, fonder, föreningar och ett par tusen privatpersoner.

Modellen föreställer Wiborg precis sådan staden tedde sig den 2 september 1939 kl. 10.30 på en serie flygfoton, i skala 1:500. Huvudvitrinen, som är 6,5 x 5 meter stor, omfattar ett område som begränsas av kronverket på Siikaniemi i väster, Batterbacken i öster, Wiborgska viken i söder och järnvägen i norr - med hus, fordon, människor, parker,

sju kyrkor, tjugo skolor, hamn och fartyg, minnesmärken, ja allt som syns på fotografierna, minutiöst och färgriktigt återskapat. Papulavitrinen omfattar stadsdelen Papula med Papulaviken och berget med utsiktstornet Pilipuu, villorna ända till Huusniemi och Suomenvedenpohja och i öster ser man bangården.

Projektets initiativtagare 1979 får inte bli onämnd: forstmästaren Aarno Piltz. Det administrativa och finansiella arbetet leddes av rektor Kohvakka fram till 1994 och därefter av arkitekt Riitta Thuneberg, som sedan starten förtjänstfullt medverkat i modellkommittén. Planering, forskning och utritning var den mångkunnige arkitekten Juha Lankinens gebiet och själva modellbyggandet har skötts av Lahti-Malli Oy, som tidigare hette Mallituote Lasse Andersson. På museet har amanuensen Elina Vuori hand om Wiborgsavdelningens verksamhet. En mycket avgörande insats tillskrivs förre stadsdirektören i Villmanstrand Jarmo Kölhi.

Härmed har starkt engagerade wiborgare och deras gynnare presterat ett storverk av bestående värde. Årade läsare av Wiborgs Nyheter, välkomna till museet och den unika miniatyrmodellen av Wiborg - och låt budkavlen gå vidare!

Per Erik Floman

Spurt och stafettväxling

Under det nyss gångna året utspelade sig ovanligt substansiella saker inom det område vi kallar "wiborgsarbete". Jag tänker på utställningen om det svenska Wiborg, uppställd i Slottet i juni, på fullbordandet av den fina, enastående miniatyrmodellen av Wiborg i Villmanstrand samt inledandet av ett stort intervjuprojekt med wiborgssvenskar som målgrupp.

Det största av dessa projekt var Stiftelsens för Wiborgsmuseet 15 år långa arbete med planering, tillverkning och finansiering av miniatyrmodellen, ett mycket krävande företag. Slottsutställningen bar vittne om djärvhet, konstruktiv fantasi och betydande frivilliga arbetsinsatser av engagerade medhjälpare. Intervjuprojektet är ett uttryck för Tyrghilmuseets strävan att i sistaminuten kartlägga wiborgssvenskarnas liv och ometablering.

Det finns gemensamma nämnare för dessa aktiviteter. Viljan att för framtiden bevara karakteristiska drag ur Wiborgs historia. De för också tankarna till att vi bevittnar en hel generations slutspurt inför en hedersam sorti från scenen. Ändå är det framtiden som man bör tänka på, just med anledning av åldersfenomenet. Det är lätt att inse vikten av

att verksamheterna, visionerna, vetgirigheten, informationslusten inte tillåts sina. Med andra ord, för att ännu tala i det olympiska årets termer, att stafettspinnen överläts till nya generationer utan att fartmomentet slappnar. Och det fina är att stafettväxlingen redan inletts, ty de yngre krafternas medverkan i de här nämnda aktiviteterna är mycket glädjande och hoppningivande.

Teamet kring denna tidningsarbete på sin kant med att rapportera och dokumentera. Vieftersträvaren saklig approach, där nostalgin naturligtvis finns med, men litet nedtonad eftersom den kan begränsa materialets allmängiltighet. Häri liggernämigen en av poängerna med dagens wiborgsarbete: det är inte nog att det riktar sig enbart till "de våra".

Ett land kan, som vi bittert fått erfara, stympas, men dess historia kan det ej. Finlands historia är inte begripbar eller komplett utan berikande kunskaper om Karelen och om det bisarra Wiborg med dess strider, regimskiften, kulturkollisioner och kosmopolitism. Man påtalar nuförtiden med skäl folks historielöshet. I ett civiliserat land skall medborgarna känna till sina rötter, utvecklingen, varför det blev som

det blev. Här finns det många luckor att fylla. Må vi wiborgare hjälpa till med att fylla den som gapar kring vår landsändas historia!

Utän att gå in på politiska spekulationer kan man också säga beträffande den s.k. Karelenfrågan, att om och när den behagar aktualiseras förutsätter man att alla inblandade känner till historiska fakta. Det gäller främst våra egna landsmän och framför allt de unga. Det gäller vår östra motpart, i vars 1991 tryckta gymnasieböcker Finlands karta år 1926 lär visa dagens gränser och Vinterkriget bara nämnas som en fransk-engelsk skärmytsling. Även den europeiska opinionen behöver information.

Effektiva spridare av wiborgsbudskapen är museer, utställningar, tidningar och böcker. Det är just detta vi håller på med. En effektiv marknadsföring är viktig. Det behövs eldsjälur att visa vägen och samla leden och det finns redan en kärna av wiborgskt engagerade människor, som finner det intressant och meningsfullt att ägna sig åt wiborgsarbete. Låt oss inspirera och stöda dem och ge dem fria händer!

Per Erik Floman

En del av detsvenska rummet på Wiborgs slott.

Vi firar 7-januarisoarén

lördagen den 11 januari kl. 18.30

på Ridarhuset, Riddaregatan

Frack el. mörk kostym

Balen med anor 1835 - 1997

Jarl Pousar

Biskop Petrus Bång och

hans märkliga boktryckare

När superintendenten i Narva Petrus Bång 1681 utnämndes till vikarierande biskop i Wiborg, fick borgarna i den gamla handelsstaden stifta bekantskap med en märklig personlighet. Bång var prästson från Sverige, hade studerat med stor framgång och var först lärare vid Uppsala universitet, tills han 1663-64 företog en lång utlandsresa, där han bl.a. hade tillfälle att träffa de berömda teologerna Calovius och Spener. Väl återkommen blev han 1664 professor vid Åbo Akademi. I sitt verk *Priscorum sveogothicarum ecclesia*, tryckt i Åbo 1675, utvecklar han tankar om Sveriges ålder och betydelse vilka Rudbeck sedan kom att vidareutveckla och bli så känd för. Bland annat tyckte sig Bång kunna klart påvisa att den bibliske Adam var av svensk börd.

Det var alltså en glödande fosterlandsvän och en driftig person som stegade över Wiborgs gator. Han var en betydande organisator i det östra stiftet, som av flera orsaker blivit försummat. Läskunnighet och därmed sammanhängande ting låg hans hjärta nära och därför förvånar det kanske inte att han också grundade ett eget tryckeri för domkapitlets och gymnasiet behov. Närdigt privilegium för tryckeriet erhöi Bång 1688, och till boktryckare kallades träsnidaren och figurstickaren Daniel Medelplan från Åbo.

Daniel Medelplans föräldrar var vagnmakaren i Åbo Johan Medelplan och hustru Margareta. Han var född omkring 1654 och var uppenbart konstnärligt begåvad. Han nämns som träsnidare och boktryckarlärling, och från 1678 var han anställd vid Åbo Akademi för att utföra illustrationerna till professorernas tryckalster. Detta innebar bl.a. ett antal naturalhistoriska bilder.

Uthi den Helga och Högtlofwade Trehaldigheet/
Gudz Häders/ Sons och den Helge Andes
Namni

De som redoligen för sigh wandra:
hafwa komma til jehdh/ och hwylas
uthi deras Samrar/ Esa. 57:1.
Dher Propheten (r) Lyknar Wårt
Leiwerne wid en Wandring/
såsom det wiserligen en Wandring är/
ty (a) he o är ibland of/ som något
lewat hafwer/ som och icke här på
Jordenne något mandrat hafret/ den ena mera/ den andra
mindre/ alt som Ahrendra hafra påmint of/ at såålas/ och
Gudz Försyn hafwer of omkring ledt. (b) Men erkannerlig. n
är Wårt Leiwerne en Wandring/ efter wt här på Jordenne/
icke hafwa någon warachig Stad; uthu wår onigångelse
är i Himmelen / Phil. 3: 18. Wandra så wt här i Werlde
denne/ icke altid på en jemu Wäg/ uthan ofiare på Stenar och
Klippor/ på Berg och Moras. wandra så wt här i Werlde nne
i/et

En sida ur Petrus Bångs *Christeligh Liik-Predikan öfwer... Anna Cröel...*, tryckt av Medelplan i Wiborg 1690. Originallet ägs av Henrik Degerman.

Denna driftiga person kallade Bång alltså till Wiborg för att leda boktryckeriet, som kom i gång först i slutet av 1689. Orsaken var den att biskopen fick lov att ur egna medel bestrida kostnaderna för tryckeriets installation. Under åren 1689-93 tryckte Medelplan åtminstone ett trettiotal arbeten, somliga småtryck inräknade. Många av dem är bevarade bara i ett enda exemplar eller rent av som

korrekturavdrag, så wiborgstryckeriets alster får räknas som det märkligaste fennicamaterial vi har.

Bång hade roat sig med att ge ut en katekes, men det borde han inte ha gjort. Vaksamma kolleger fann kätterska element i det förgrifliga alstret, och katekesen måste förstöras och ersättas av en ny, med ärkebiskopsstiftets synsätt mera förenlig katekes.

Så hade i tiden även Johannes Olai Terserus fått röna samma öde, och hade sedan skrivit ihop en tideräkning över alla de märkliga tilldragelserna i Bibeln. Intressant nog följde Bång exemplet, och hans *Sacra chronologia* blev det största arbete som tryckpressen i Wiborg fick utföra. Denna kronologi trycktes 1694 och då var redan en viss Matthias Syngman boktryckare. Man frågar sig vart Medelplan tog vägen. Det var också en ganska makaber historia, som ändade Medelplans karriär i Wiborg.

Det rör sig om hans familjeliv. När han och hustrun Gertrud Berndtsdotter flyttade till Wiborg 1689 tog de hustruns brorsdotter Maria Axelsdotter med sig. Medelplans hustru var sjuklig och återvände 1692 till Åbo, där hon dog på vårvintern 1693. Då hade Medelplan redan inlet ett förhållande med Maria Axelsdotter, och det fick fatala följder. Flickan blev gravid, vilket var en katastrof, för enligt tidens synsätt var detta incest. Hustruns död i Åbo gav Medelplan ett välkommet tillfälle att fara bort från Wiborg och till Åbo, där hustrun begrovs 7.4.1693. Maria Axelsdotter begav sig till St Michel och framfödde ett barn som dog kort därpå.

Vintern 1694 födde Maria i Åbo ett andra barn och Daniel erkände sig vara barnets fader. Paret ville gifta sig, men ingen präst ville sammanviga det incestuösa paret. Saken togs upp i rådstugan i Åbo och även det första, redan döda barnet blev föremål för utredning. Medelplan framvisade intyg enligt vilka en nu avliden sjöman vore barnafadern. Behandlingen flyttades till Wiborg, då parterna var hemmahörande där, och det visade sig snart att Medelplans intyg var förfalskade. Enligt Bibelns hårda lagar var paret dömt till lagens strängaste straff, och de dömdes till döden. Enligt normal sedvänja förändrades domen i hovrätten till 160 silverdalers böter för dem var.

Sådana pengar kunde Medelplan inte uppdra och åtminstone han betalade med ryggskinnet. År 1697 fick han löpa gatlopp. Han överlevde - vilket långt ifrån alla gjorde - och begav sig bort från denna stad, där han inlett en vacker karriär och fått se den ändas så abrupt.

Medelplan försvann inte därmed ur historien. Den egentliga orsaken till hans sentida berömmelse kom först 1719, då han som färgare och

hantverkare i Pälkäne skar ut en ABC-bok direkt ur träblock och sände ett exemplar till Åbo i hopp om att kunna få återuppta sin boktryckarverksamhet med detta alster. Tiderna var svåra, Stora ofreden pågick och någon tryckeribeställning blev aldrig av. Men det exemplar som sändes till Åbo hamnade efter olika öden i Åbo Akademi bibliotek, där det uppvisades för nyfikna turister som en stor kuriositet - och det var det ju också! I branden 1827 skattade ABC-boken åt förgängelsen och har sedan dess gång på gång dragits fram som det kanske märkligaste tryckalstret från forna tiders Finland. Men då Medelplan 1737 dog i Pälkäne som en helt bortglömd "fordom belätsnidare", anade nog ingen hans kommande berömmelse.

Bild, skuren av Medelplan, ur *Svenonius' verk Presbyter rite vocatus*, Åbo 1688.

Medelplans liv var ett klassiskt exempel på ett bekant barocktema med ursprung i medeltiden: lyckans hjul. Ingen kunde gå säker för ofärd och lurande olyckor, som i rikt mått fördelades även till personer som till synes hade alla förutsättningar att leva ett långt och lyckligt liv. Krig och farsoter gjorde livet bittert för alla, och om man därtill som Medelplan trasslade till sitt privatliv föll man lätt i onåd hos den obeständiga Fru Fortuna. Medelplan fick prova på både framgångar och bittra olyckor, och sitt livs ljusaste och mörkaste stunder tillbringade han under några hektiska år i den gamla staden Wiborg.

Rosenhanes vapen

C. J. Gardberg

Vardagsliv i Wiborg på 1650-talet

enligt Johan Rosenhanes dagboksanteckningar

I Sveriges historia intar Schering Rosenhane (1609-1663) en bemärkt plats; efter en lång tjänstemannakarriär blev han riksråd och överståthållare i Stockholm. Också brodern Gustaf (1619-1684) möter man i olika sammanhang, och han slutade som vicepresident i Svea Hovrätt. Tillsammans utpekades två som författare bakom pseudonymen Skogekär Bergbo.

Mindre känd är den tredje brodern Johan (1611-1661), som enligt Schering "var svag utaf naturen, siukelig och utaf något svart ingenio". Efter årtal av uppvaktnings hos kretsen kring drottning Kristina lyckades han dock bli landshövding i Wiborg 1645. Där stannade han i nästan tio år, till 1655, då han fick byta Wiborg mot residenset i Linköping. Ytterligare tre år senare, 1658, nådde han höjden på sin karriär; han utnämndes till riksråd och hovrättsråd i Svea Hovrätt. Han flyttade då till Stockholm, där han 1661 avled i en ålder av 50 år.

Just nu är Johan Rosenhane aktuell för forskningen, vilket beror på att Kungl. Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia genom Arne Jansson har låtit trycka hans dagbok, som omfattar åren 1652-1661. Boken säljs av Sveriges Riksarkiv (Box 12541, S-102 29 Stockholm) och kostar 250 kronor. För Finlands del koncentreras intresset till de tre första åren, 1652-54, ty då var Rosenhane landshövding i Wiborg.

Mycket tyder på att Johan Rosenhane förde dagbok redan tidigare, ty när man kommer in i texten den 1 januari 1652 sker det utan några som helst kommentarer, stilistiskt som om det vore en fortsättning på tidigare anteckningar. Om en tidigare dagbok funnits är den dock försvunnen. Det nu publicerade avsnittet har sedan länge funnits i riksarkivet i Stockholm, dit det troigen kom redan i början av 1700-talet. Dagboken har inte varit okänd, och den har ibland utnyttjats av olika forskare, bl.a. av museichefen Pekka Toivanen, som 1991 i festskriften till Bo Lönnqvist kommenterade Rosenhanes tjänsteresor inom sitt län.

Berusade borgmästare, staden brinner

Johan Rosenhanes anteckningar är mycket konkreta och de har en verklighetsnära prägel, som gör att man t.ex. för åren i Wiborg inandas vardagsatmosfären i en residens- och stiftsstad, där landshövdingen, biskopen och borgmästarna stod i nästan daglig kontakt med varandra. Samtidigt som man får viktiga data om detaljer i Wiborgs stads historia stöter man på notiser som är kulturhistoriskt intressanta i ett vidare sammanhang: många av dem är av det slaget, att sådan information inte finns nedtecknad i andra källor. Var annars får man veta, att ingen rådstuga kunde hållas i Wiborg den 28 juni 1652, emedan "Borghmästarna hadhe heela natten fylt sigh", eller att tullnären Petter Piper en dryg månad tidigare klagade hos landshövdingen över att borgmästaren Plantin "hvar dagh säffwer så länge, och ingen slipper att taala mädh hånom". Upprepadegångar får man dessutom veta, att "intet hördes" när kyrkoherden Matthias Tolja predikade i domkyrkan.

Många anteckningar ansluter sig till viktiga händelser i Wiborgs historia. Den 3 oktober 1652 var Rosenhane vittne till seklets största stadsbrand. "Wiborghs stadh begynte affbrinna emillan 7 och 8 när dee ringhde till höghmässan, om afftonen när soolen gick neder war heela stadhen affbrunnen, och alt fålckett war uthi Lapwess strands marknad, så att bårgherskapett leedh een märkeligh skadha, och ehuru dädt war ett swära starckt wäder så bewarade Gudh lijkwist slättett samt bægge förstäderna, och kyrkiorna. Biskopen hadhe när bliffwitt i sitt äghitt huuss upbränd."

Under de följande månaderna inspekterade Rosenhane flera gånger olika tomter tillsammans med lantmätaren Erik Nilsson Aspegren. Det är tänkbart att branden föranledde en komplettering av den reglering av den medeltida stadsplanen, som hade inletts 1640.

Slottet i centrum

Som landshövding bodde Rosenhane i slottets portbyggnad, som hade förstörats i början av 1600-talet. Slottet spelar en stor roll i dagboken, bl.a. därför att Rosenhane nästan dagligen tog emot besökare. Den 7 juni 1853 "bleff Foghden Petter Snäck kastad i hålltornet", vilket visar att slottets mörka medeltida källarvalv fortfarande användes som fängelseutrymme. En gång sattes fem vaktknektar "på trähesten och een cassetat iffrån tjänsten, för dädt dee hadhe ypnat porten om natten dän 13 Aug.". Samma straffutmättes efter det att ett mälthus hade brunnit på slottsholmen, och då var "slättet i stoor fahra", och "lät iagh straffwe slätzknechtarna mädh Trähästen, som inte goffwo i tidh till kiänna om Eldzwadan". En "trähäst" var ett straffredskap; med bundna fötter måste den dömda rida på en timrad häst, vars rygg utgjordes av en smal och ofta vass plank.

Av dagboken får man den uppfattningen, att Rosenhane med olika medel och ofta ganska hårda nypor försökte hävda sin ställning som landshövding, men utan att alltid lyckas. När staden hade brunnit föreslog han att rådet skulle sammanträda på slottet i väntan på att rådhuset skulle bli återuppbyggt, och det första mötet utlystes till den 22 november 1652. Men, "Kläckan 8 kām stadz Secretareren aff. Bårghm: uthskickatt, och sadhe Bårghmästarna haffwa slutitt willia hålla Rådhestu uthi Plantins Huuss, och baadh migh kumma dit. då sadhe iagh att sådant hadhe bort skie mädh min wethskap och consens, män deras höghfärd ähr så stoor, att dee lembna ringa respect åth sin Landzhöffdinge, iagh hadhe tillreedh här på slättett ett giemack såsom ett public huuss, där dee kunde kāmna tillsamman, där iagh wille däm förwänta, när dee min presens behöffde, män dän daghen kām ingen."

Som landshövding reste Rosenhane flitigt i sitt län, än för att delta i häradsting, än för att utskrika knektar. Många gånger skildrar han uttrycksfullt resandets vedermödor, inte minst när det snöade så att "wagharna aldees igiän yrde". Roande är en skildring av en resa till Nyslott och Olofsborg kort före midsommaren 1653. Man seglade

Johan Rosenhane (1611-1661) vid 32 års ålder. Porträtt i Gripsholms-samlingen, utfört 1643 och tillskrivet Jacob Heinrich Elbfus. (Foto Svenska Porträttarkivet)

hela natten och "kummonähr soolen gick up till Nyslätt, där alla woro säffwande, och bultade och roopade wij längie widh slätz porten förr ähn sām wachten waktade, på sidstone kām Comendanten Gam (Lorentz Gam) och excuserade sigh att han sådant fälk hadhe att commendera".

Julfred, personliga bekymmer

Mångakulturhistoriskt intressanta detaljer kunde ytterligare dras fram. Här vill jag notera, att det under Rosenhanes tid i Wiborg tydligen föll på hans lott att utlysa julfreden. På julaftonen 1652 skrev han helt kort i dagboken "Lystes Julefredh". Följande år ger han en utförligare beskrivning. "Läth iagh lyssa och uthroopa giennom een härhåld Julefreden och woro 30 pärsoners sām redho mädh." Anmärkningsvärt är att Rosenhane senare, under sina år som landshövding i Linköping inte gjorde några anteckningar om julfreden.

Personliga känslouttryck förekommer endast när Rosenhane skriver om sin hustru och sina barn, såsom t.ex. då paret förlorade sonen Adam, som liksom sina fyra äldre syskon gick bort under sitt första levnadsår. "... och är nu fämbte barnet på raa sām wij haffwa mist och hafft stoor sårgh äffter. Gudh tröste oss och wände all ting till däd bästa äffter sin faderlighe willia..." Sonen begrovs i Wiborgs domkyrka fem månader senare, "och haffwer iagh nödgass hålla så längie uppe mädh begrafningen alt iffrån octob: månad för min k:hustruss långhsamma och swära siukdom skull, däck begynner hoon bliffwa någhorlunda bättre Gudh warilåff att hoon kunde gå iffrån slättet till kyrkian". Först det sjätte barnet, sonen Linnar, som föddes 1656, överlevde spädbarnsåldern, men när denne dog ogift vid 18 års ålder utslöcknade Johan Rosenhanes gren av ätten.

Djupt rörd var Johan Rosenhane också när han såsom riksråd natten mot den 12 februari 1660 i Kungshuset i Göteborg närvar vid Karl X Gustavs död; "iagh halp till att lyffta däd saligha lijkett utur sängen och i een annan Cammar, där war een stor gråt och iämmer hooss oss alla."

"Stärm mädh yrewäder hela daghen"

Slutligen en kommentar, som har en speciell finländsk anknytning. Rosenhane skrev dagbok i Wiborg under nästan tre år, från den 1 januari 1652 till den 13 december 1654. Under samma tid satt den värmländske studenten Petrus Gyllenius i Åbo - tidtals i Åbo skärgård - och skrev en liknande dagbok, och eftersom också den är publicerad, dels 1882 av Reinh. Hausen, dels 1962 med kommentarer av C.J. Gardberg och Daniel Tojjer, kan man roa sig med att dag för dag jämföra de två mäns anteckningar. Båda hade dessutom för vana att kommentera vädet, och om man som ett exempel tar den 2 februari 1654, får man av Rosenhane veta att det i Wiborg var "stärm mädh yrewäder hela daghen". medan Gyllenius för Åbo antecknar att det "yhrade och bläss hårdt". Om man därmed konstaterar att yrvädet den dagen tydligen sträckte sig över hela södra Finland är det givetvis inte fråga om någon stor upptäckt, men sammanställningen hartrots det en charm som stimulerar fantasin.

Därtill kan man tillägga, att Rosenhane och Gyllenius med sina korta formuleringar på många sätt liknar varandra. Samtidigt märker man dock att den unge studenten i Åbo hade ett betydligt större intresse för sin omgivning, och han noterar vetgirigt både historiska sevärdheter och gåtfulla formationer i naturen. Rosenhane var mera intresserad av mänskliga kontakter, och när han relaterar sina middagar noterar man hans förtjusning över att ha gett gästerna "ett godt ruus".

Utmärkt redigering

Dagbokens redigering är helt perfekt, och dess läsning underlättas av register över både personer och ortnamn. Utgivaren har med stor möda identifierat mängder av sådana namn, som i dagboken är ofullständiga eller missuppfattade; det sistnämnda gäller framför allt de finska ortnamn, som ingår i Rosenhanes beskrivningar av resorna i sitt län. Resultatet är utmärkt och för det kan man tacka arkivrådet, fil.dr Kari Tarkiainen, som har identifierat och granskat de finska ort- och personnamnen.

OY FENNOSCANDIA CHARTERING AB

Skeppsmäklare
Helsingfors

Tel. 642 911
Telex: 124 415
Fax: 604 619

PÅ GRUPPRESA!

– KANSKE TILL ANDRA SIDAN JORDKLOTET
Mässa, kongress, konferens, semester eller utan någon speciell andledning på gruppresa. Med båt, flyg eller hur som helst, vart som helst. Kontakta Finlands Resebyrå – pålitlig och professionell. Din gruppresa lyckas bättre.

FINLANDS RESEBYRÅ

HELSINGFORS växel (09) 182 61 samt våra byråer runt om landet

Slottsbrand ... forts.

- Am Stephani Tag waren wir auf dem Balle, wo Minna sehrviel getanzt hat, und zwar die erste Francaise mit dem jungen Grafen Stewen-Steinheil, er in weisser Uniform und Minna ganz in weiss schwebten im Tanz, und hernach in Galopp, wie zwei Ideale aus höheren Regionen. - Montag kann ich nicht besinnen ob die unsrigen wo waren, aber Dienstag waren Kuhlströms Töchter und Alftan mit seiner Braut Adele bei uns. Mittwoch waren wir alle zu Norrings gefahren, wo getanzt wurde; Donnerstag kam Janne am Abend, wo gerade Madame Heinricius und einige Cadetten bei uns waren. - Freitag waren unsere zwei junge Cadetten beim Commerzienrat Hackman auf einem herrlichen Cadetten-Balle, wo sie mit Champagner und einem Herrlichen Soupé das neue Jahr empfingen. Sonnabend wurden wir toll zum neuen Jahr gratuliert und bis Norrings herausgefahren. Sonntag waren wir bei Haggbergs auf Thé, Montag hatten die Cadetten Concert bei uns. Dienstag den ganzen Nachmittag bis 1 Uhr wurden Trios gespielt, denn Nordling kam am Morgen unerwartet mit seiner Violine als Drang-sund. Selbigen Dienstag waren Minna und die drei Brüder bei Thesleff auf einem Vocalconcert, wo Julius den alten ganz entzückt hat, da er mit der einem Tochter die sehr gut spielt, Duette machte. - Mittwoch war grosser Ball bei Wahl, wo bis zwei Uhr getanzt wurde; da waren alle die unseren mit. Donnerstag war bei Ursins in ihrem neuen Hause die Silberhochzeit, weiter unten mehr davon. Freitag waren wir alle auf der grossen Masquerade, wo Minnebst unseren jungen Damen als schwarzer Domino viel Spass hatte, da sie mit Emma Norring Arm in Arm ging, die war in weissem Domino. - Kuhlströms waren mit, diese ganze Gesellschaft wurde hernach mit einem Soupée und Champagner tractiert, heute als am Sonnabend sind sie zu Lavonius gefahren, auf die gestrige Masquerade wurden einige eingeladen und die Schlittenpartie.

Alle versammelten sich bei uns, tranken Caffé und fahen dann ab; es waren Heinricius mit Frau, 2 Trapps, 1 Melart, Minna mit drei Brüdern und Poppius. E. Norring mit dem jungen Salingre und Schwentorschetski sollten auch hinfahren. - Was Morgen Sonntag und Übermorgen Montag draus wird, wissen wir noch nicht bestimmt (man spricht aber schon von einem Ball bei Eters) aber zu Dienstag wurden unsere 4 jungen Låute, schon heute, - denk dir die Ehre - bei uns zu Hause von dem jungen Grafen Stewen-Steinheil persönlich nach Saarela eingeladen, das war ungeheur artig von ihm; Er bekam aber auch dafür ein Glas Portwein und eine meiner besten Cigarren zu rauchen. - - -"

Här gör vi ett språng i brevet och landar igen på kostliga jeremiader över ett silverbröllop, som svällde över brädderna.

"- - - und doch wucherte gestern auf der Masquerade eine schreckliche menge Menschen und doch waren auf Ursins Silberhochzeit über 200 Personen; nun da wurde Mal verkert mit Kindern und Grossen; so etwas abscheulicheres haben wir noch nie erlebt. Denk Dir, alle Zimmer mit dem Tambur und Vorhause überfüllt mit Menschen, 3 Zimmer voller Spielenden die man jedoch nicht sehen konnte, weilsie dicht umdrängt von rauchenden Nicht Spielern und Tänzern waren, denk Dir im Saal und den Hinterzimmern eine Hitze von 40 R, so dass Julius, der lang ist, nicht stehen konnte, sondern sitzen musste aus Gefahr mit gebratenem Kopfe davon zu kommen. - Denk Dir, die Kälte in den zum Vorhause stossenden Zimmern, wo die Füsse froren bei den offenen Thüren zur Strasse, denk Dir, hier einen Tabaks-Rauch zum erstickten, denk Dir, dass während bis nach 9 Uhr noch Spätgäste immer arriwriten. Frühgäste um die selbe Zeit voll alles des obigen Guten, vor Angst schon retirirten, denk Dir das Klirren der zerschlagenen Gläser, das Umwerfen ganzer Siltz schüsseln von den Thébrettern, das Besch-

mutsen der weissen Damen-Kleider, mit dem Inhalte desselben, denk Dir die grösste Unordnung in der Welt, das unaufhörliche Stossen, Rennen und Drängen der Bedienung die grösste Missrechnung der Vorräthe gegen die ungeheure Menge Gäste, denk Dir, über 200 Mäntel, Pelze, Kaloschenpare, Salopse Kazawiekas, Burnous, Kapuzen, Schale, Tücher, Pelzstiefel, Mützen, Hüte, Degen, Säbel, Casquetten, in allen Winkeln liegend und in einem kleinen engen Vorzimmer bis zur Lage aufgehäuft, so hast du ein lebhaftes, klares Bild von dieser babylonischen Silberhochzeit, die wahrlich nicht Bröllopsonders "Upplop" genannt werden muss."

Här lämnar vi J.A. Frey.

Från barnaår till gråa hår

År 1909 beslöt sig Emil Tuderman, som då var 63 år gammal, "efter några öfverläggningar" för att "nedskrifva följande anteckningar och gaf dem ovannämnda titel". Anteckningarnabildar ett slags krönika, uppdelad i stycken, vart och ett behandlande ett år. Jag lånar därur några utvalda bitar, som ger en osminkad bild av människor, levnadssätt och händelser, allt betraktat ur den Tudermanska familjens synvinkel. Det är inte alla dagar man får lyssna till en tioåring, som följt med Saima kanals invigningsfyrvärkeri 1856, vilket tuttade eld på Slottstornet i Wiborg. Eller åsna vittnen både Alexander II:s och dito III:s besök i staden!

Hilma Tuderman f. Zinck 1853-1924

Om åren 1851-53 berättar han att de bodde i den Tudermanska gården i hörnet av Katrinegatan och Svartmunkegatan, sedan flyttade man till Sallméniska gården vid Fresegatan och följande år bor man vid Södra Vallgatan i morbror Haggbergs gård. Och vidare i texten:

År 1854

Det var ett olycksbringande år både för mig - och det stora mäktiga tsarriket som blef inveckladt i det så kallade orientaliska kriget hvilket af det följande skall framgå. - Ungefär på vårsommaren spridde sig en dag på förmiddagen med vindens hastighet det ryktet att engelsmännen eller kanske rättare sagt deras flotta var utanför Trångsund. Det blef naturligtvis stor uppståndelse i staden och snart var äfven hela södra vallen fullbosatt med soldater - vårt fäderneslands tappra försvarare - och uppställda vid de kanoner som då voro placerade längs vallen. Snart hördes ett öronbedövande dån så att fönsterrutorna sprungo sönder. Vid hvarje bastion - det utskjutande stället af vallen - fanns en så kallad mörsare ett slags liten och tjock kanon om man så må säga med hvilken man skjöt uppåt. Angående den mörsare som var uppställd utanför murmästar Bäckmans gård vill jag nu något nämna, ty jag stod i närheten af denna byggnad. Först måste jag dock gifva tillkänna att

kulorna upphettades i en provisionell ugn förrän de sattes in i mörsaren. Det som jag här vill framhålla var att då skottet small kunde man, efter några sekunder, se kulan med god fart sväfvä högt uppe i luften tills den sedan föll ner på denna sidan om holmen Kuupponen med den påföljd att vattnet slog flera meter högt upp. Ryssarna kallade denna krigiska uppvisning trevöga men huruvida engelsmännen finga reda på hvad här försiggick har jag mig ej bekant men det berättades endast att man från klocktornet med kikare kunde observera den engelska flottan.

År 1856

Den tärande sjukdom hvaraf min faster Haggberg redan en längre tid varit besvärad började mer och mer försvaga hennes redan aftynande krafter så att hon en vacker maj dag utandades sitt sista andedrag. Detta blef för min morbror ett sorgens år och jag kan aldrig glömma den stund då Onkel Frey kom för att för min morbror beklaga den djupa sorg som nu drabbat honom.

Den 7de September var en bemärkelsedag för hela landet. Då var det nämligen vår kejsare och Storfurste Alexander den II:s kröningsdag. Saima kanals invigning samt slottets brand som till ära för monarken lyftade hatten af sig. Annu har jag det så lifligt för mig då jag varande en 10 års gosse sprang till Gamla Rådhusstorget. Just som jag kom dit höllo lågorna på att slå ut från gluggarna deruppe. Man fruktade att det andra gången skulle blifva den historiskt beryktade Wiborgska smällen, ty krukkällaren var nedan-

Emil Tuderman 1845-1918

före, men detta inträffade Gud ske loficke. Följden af en explosion hade varit förfärlig.

I sammanhang härmed kunde ju inflickas hurudan kostym farsgubben såsom brandmästare då hade. Jo den bestod af mörkblåa benkläder och rock med uniforms knappar med den krönte tvehöfvade kejsarliga örnen uppå samt mössan med kokard. Den röda mössan tillkom först under brandmästar Martens tid som var den tredje i ordningen. Herr Stenberg var farsgubbens efterträdare.

Staden var så storartadt illuminerad som den knappast förut varit ty hela långa bron var bland annat fullsatt med små lampor m.m. Samma afton skulle det äfven vara så kallad Alexanders bal men då ryktet som en löpeld spred sig att slottet brinner hade alla herrorna rusat ut så att balen troligen sednare först fortsatte.

År 1857

Om minnet icke alldeles sviker mig så började jag detta år gå i en privat skola hos en lärare vid namn Öhrstedt som då bodde i den lokal der Wiipurin Sanomats kontor var inrymdt vid Katarinegatan eller midt emot Herr Starckjohanns magasin. Vistelsen här blef dock icke långvarig ty jag hade råkat på orätt bana och öfvergick snart till Magister Elfströms - det var han som utgaf boken om Monrepos öfversatt från franskan betyder det "min hvila" - privata skola hvariman

F.d. Tudermanska, senare Tahtiska huset vid Slottgatan. En liten skylt i hörnet kungör att det finns en kafé-restaurant i III våningen.

förbereddes till högre elementarskolan. Här gingo bland andra bröderna Becker af hvilka den äldre sedermera blefsorgligt ryktbar genom Roseniuska konkursen ty han var der på kontoret och hade antagligen på orätsätt fört bokföringen hvarföre han skjöt sig en kula i pannan, men hade det oaktadt en stor begrafning.

År 1858

Ungefär ett år gick jag sedan i skola hos Magister Elfström som då bodde i den lokal som sedermera innehades af Herr Sundström som hade en bokhandel och som genom hans dotters giftermål öfvergick till

fick då hjälpa hvad den kunde. Vanligtvis väntade en hyrkusk utanför porten och så bar det af till härden för brandstället.

År 1862

Den sjukdom - vattsot - som redan en längre tid besvärat farsgubben började mer och mer taga öfverhand så att han den sista dagen i fjerde månad dukade under för densamma - 30 april. Begrafningen försiggick hos min morbror som bodde i gården bredvid - Kejsaregatan 5. (Gud styrer allt till det bästa). Sommaren därpå miste äfven min gamle vän sin far. Lektor Hintze var lärare vid dåvarande högre elementarskolan - i historia och geografi - samt hade arrenderat Naulasaari egendom och skulle med slup komma derifrån till staden men drunknade utanför Neitsytmiemi. Egendomligt nog så räddades hans son och moster som voro med i slupen. L. H:ze hade för sed att skämta och säga då pojkarne icke någon gång kunde sina lexor: man borde sätta ett rep kring halsen och sedan med sten sänka i sjön, och så gick det med honom så att han fann sin död i vågornas svall. En stor grav på Ristimäki gamla begravningsplats utmärker det ställe hvarast hans stofvilar.

År 1863

Detta blef ett af de mest betydelsefulla år för hela landet ty då kom kejsaren och storfursten Alexander II till Helsingfors och öppnade der sjelf landdagen den 18 september. Redan på våren då detta påbud hade emanerat hölls här i rådhuset en glädjefest och der föreslog min kusin Alexander Frey - sedermera hofrättsråd och justitieborgmästare här i staden - en skål i skummande champagne för monarken och däri förenade jag mig äfvensåsom närvarande. Talebörjade ungefär så här: Det går ett rop från norr till söder ja från öster till vester att vår högsinte monark o.s.v. Han kom först hit till Wiborg med ångbåt och landsteg på det ställe vid kajen derifrån man stiger rakt upp till hörnet af Kejsare och Kyrkogatan och hvarast hög och vacker äreport var upprest. En bred matta ledde hit från landstigningsstället och då nu Rysslands mäktige tsar längs denna begaf sig till äreporten der vagnen väntade kastade hvitklädda fruntimmer blommor på hans stig och deraf skalla vår välgörande monark blifvit ändå till tårar rörd.

År 1865

Då jag tiden inträdte i medlet af Juli fick jag ett oförmodat besök af min gamle vän Alex. som med slup hade ensam gjort en segeltur från Björkö hit. Kort derpå satte vi oss hvardera i slupen och seglade tillbaka dit efter att under färden hafva anställt mönstringsdag på vattnets fjäderflock. Någon dag derpå återvände jag till staden och fortsatte sedan resan till holmen hvarast jag bodde. När jag en dag kom till stranden såg jag en mörk rök uppstiga vid slottet. Så snabbt sig göra lät for jag öfver till staden och såg bron brinna i full låga. Brandkärerna arbetade på hvardera sidan af bron och elden härjade.

År 1867

Sedan for jag sommartiden till St. Michel för att bada och derstädes tillika stärka mig. Under min vistelse i denna stad kom kapellmästar Schneevoigt med sin orkester dit från Wiborg och gaf der en konsert hvilken jag äfven bevistade. Dessutom infann sig der den tredje och sista studenttolfva som for i kring landet för att hopsamla medel till det blifvandestudenthuset. Det var treftigt att bland sångarna se Emil Schogster som utgått från Wiborgs lyceum. Den gaf der en till trängsel fylld konsert.

År 1870

Sedan jag väl hade undanstökat alla examina och erhållit maturitetsbetyget for jag på våren i Maj månad jemte andra abiturienter till Helsingfors dit jag efter en besvärlig och ansträngande färd sent omsider anlände. Efter att hafva blifvit godkänd i examen vid universitetet erhöll jag sedan i början av juni den efterlängjade lyran i mössan. Med ångfartyg återvände jag sedan åtföljd andra nyssbakade studiosi hit till min hemstad ihågkommande studentvisan: Sjung om studentens lyckliga dar, låtom oss fröjdas i ungdomens vår.

På hösten for jag sedan med jernväg till hufvudstaden ty bansträckan St. Petersburg Riihimäki hade då nyligen blifvit öppnad för trafik. Den 26 November öfvervarade jag studenthusets invigning både på f.m. då Pacius sjelfanförde orkestern och sångkören om aftonen balen.

År 1872

På vintern spred sig helt hastigt det ryktet att firman T. Tichanoffs söner skulle vara i konkurstillstånd och det bevisade sig äfven snart vara sannt. Då firman äfven egde ena hälften av Wiborgs Kakelfabrik och det dermed förenade tegelbruket och min dåmera aflidne morbror hade varit innehafvare af den andra hälften och den genom hans fränfalle öfvergått till hans enka och min moder så blef det nu fråga om att arrendera ut det hela. Det öfvertogs äfven af oss och följden var den att vi om våren flyttade till den byggnad hvarest min morbror och herr Willman hade haft sin cigarr & papyrossfabrik och som var belägen alldeles invid kakelfabriken. Arrendesumman utgjorde tvåusen mark. Der bodde vinu och låto genast sätta tegelbruket i gång samt komplettera kakellagret, ty det var ganska ofullständigt.

År 1873

På senhösten köpte jag det tegelbruk af Herr Handlanden Serebrakoff beläget i närheten af staden i Kelkkala och hvilket jag sedan innehade ända till hösten 1887.

Här hoppar vi över ett dussin år, där de i och försigtrevliga anteckningarna kretsar kring interna glädjämnen, framför allt mötet med livsledsagarinnan, giftermål, barn och tegelbruksangelägenheter. Men 1885 kommer följande passus:

Straxt i början på året spred sig den hugnesamma underrättelsen att Hans Majestät Kejsar Alexander jemte Hans höga gemäl Maria skulle komma hit till Finland för att härför från Wiborg fara till Willmanstrand och der inspektera alla der församlade finska bataljoner jemte dragonregementet samt gardesbataljonen. Det dröjde dock ännu några månader och först i början på Augusti månad blef det en verklighet. En äreport hade blifvit uppförd vid långa bron, midt emot ingången till slottsgården och der emottogs de Kejsarliga med sång och till den kören fruntimmer från staden och det var Herr Sörensen som anförde det hela. Kort derpå fick man höra: Aj Hilma du som fick tala med Kejsarinnan. Straxt efter landstigningen åkte Kejsaren jemte sin höga gemäl till ryska kyrkan och derifrån till den tysk-svenska. Dit hade jag äfven infunnit mig och der utfördes solo fruntimmersång. Efter att hafva aflagt ett kortare besök hos guvernören afreste de höga resandena med järnvägen till Willmanstrand.

Per Erik Floman

Kaikka kattaukseen • Allt för bordet

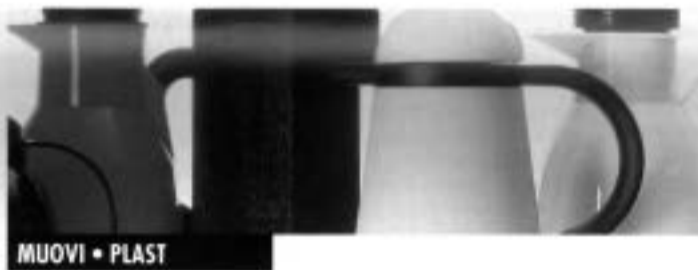

ATERIMET • BESTICK

HACKMAN

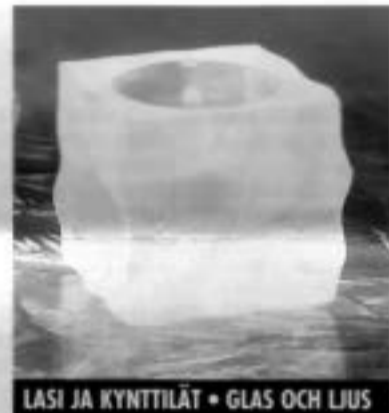
KEITTO- JA PAISTOASTIAT • KOK- OCH STEKKÄRL

MUOVI • PLAST

ASTIASTOT • SERVISER

LASI JA KYNTTILÄT • GLAS OCH LJUS

HACKMAN

Designor

PL/Box 130, FIN-00561 Helsinki/Helsingfors. Puh./Tel. dom. 0204 39 11 Fax 0204 39 5741

STARCKJOHANN

Så fortsätter Emil sin krönika, som emellertid blir dystrare i tonen, ty tegelbruket går i konkurs och de flesta anteckningarna handlar om ganska triviala saker. Mest talar han om vilka människor som bodde i de hus familjen Tuderman bebodde. Så vi lämnar nu Emil Tuderman och tackar för de intressanta inblickarna i hans liv.

Slutord

Innan jag sätter punkt sänder jag en vemodig tanke till Leos kusin, min år 1949 avlidne skolkamrat från Svenska Lyceum i Wiborg, Johan Amatus Tuderman, född 1916. Hans andesvärvarkanskeöverskrivarierna om släkten. Om den då blir nyfiken på "Jonny's" gamla dagstidning så skulle jag gärna viska: "Bläddra lite vidare, i detta samma nummer av Wiborgs Nyheter ska Du få syn på Dina klasskamrater, Lasse och CG Aminoff!"

Toppen
Sergejeffs Java te
i koppen!

OY SERGEJEFF AB

Baggbölev. 85
00660 Hfrs

tel. 744 801 fax 744 658

Ett hjärtligt

tack

till alla,

som bidragit

med annonser

och

penninggåvor

Föreningen 7-januari

Rainer Knapas

Monrepos-biblioteket - wiborgsk skattkammare

katalogisering på gång

Det stora 1700-talsbiblioteket från Monrepos deponerades 1915 på Universitetsbiblioteket i Helsingfors (UB), av Paul von Nicolay, den sista manliga medlemmen av sin ätt och ägare till Monrepos fideikommiss. Biblioteket har till denna dag inte varit ordentligt katalogiserat, men under de två senaste åren har arbetet kommit i gång och den wiborgska högkulturens skattkammare kommer småningom att allt bättre kunna utnyttjas av forskningen.

UBs ledning och bibliotekarien Sirkka Havu, som har ansvaret för de äldre utländska samlingarna, har gått in för att få till stånd en genomgripande, grundlig katalogisering enligt nu gällande principer för äldre bokbestånd. Hittills har den Monrepos-intresserade bara kunnat slå upp i en handskriven alfabetisk katalog, en stor kniga i folioformat i UBs katalogsal. Katalogen är skriven på Monreposnågon gång mot slutet av 1800-talet, men mycket summarisk och full av större och mindre fel. Böckerna förvaras i Helsingfors i samma nummerföljd som de hade i Wiborg och har kunnat beställas också hittills. Nu införs de efter hand i UBs normala datakatalog för utländsk litteratur.

Katalogiseringen av Monreposbiblioteket har framskridit mest intensivt under sommarmånaderna 1995 och 1996. År 1995 katalogiserades största delen av den franskalitteraturen av historiestuderanden Kristina Ranki, sommaren 1996 har Saila Veijalainen, studerande i klassiska språk, ägnat sig åt de talrika arbetena på latin och grekiska. Under ledning av Monrepos-entusiasterna professor Outi Merisalo - numera i Jyväskylä - har dessutom en grupp studerande frivilligt arbetat med den förnäma samlingen av äldre italiensk litteratur.

En värld av böcker

Monrepos-biblioteket har nu i ett par decennier varit uppställt i två särskilda, välvårdade rum i UBs byggnad, överst mot Storkyrkan till. Här kan man träda in i Ludwig Heinrich von Nicolays värld, sådan han ordnade den på Monrepos efter sin pensionering från ämbetet som Ryska Vetenskapsakademiens president 1803. Då flyttade han det bästa av sina boksamlingar från S:t Petersburg till Wiborg. Den högaktade gamle hovmannen och författaren dog på Monrepos 1820. Då hade hans boksamlingar vuxit så mycket att man uppfört ett särskilt, lågt biblioteksgalleri som förenade karaktärsbyggnaden och domestikflygeln och avslutade gårdsplanen mot parken. Hans son Paul, som var diplomat och bl.a. rysk ambassadör i Köpenhamn, utökade biblioteket ansenligt och under hans tid togs hela domestikflygeln i bruk för boksamlingarna,

den gick därefter under namnet "biblioteksflygeln". År 1870, vid sonen Nicolas von Nicolays bouppteckning, hade biblioteket omkring 10 000 band. Donationen till Helsingfors universitetsbibliotek omfattade omkring 9 000 band, fördelade på över 4 300 titlar.

Av det rika kulturarvet från Monrepos är det bara biblioteket som har kunnat bevaras intakt, det övriga är skingrat på olika håll. Själva byggnaderna och parken har blivit tragiska ruiner över en svunnen civilisationsform. Biblioteket är så tillvida unikt, att de många motsvarande herrgårdsbiblioteken från samma tid - och med motsvarande innehåll - efter revolutionen 1917-18 har upplösts och ofta fördelats mellan olika offentliga bibliotek i Ryssland. På UB finns en värld av böcker från 1700-talet och början av 1800-talet orörd kvar. Många av banden verkar än i dag nästan öppnade, som om de just kommit från bokbindaren.

Monrepos-biblioteket är ett typiskt "arts et lettres"-bibliotek från upplysningstiden. Böckerna återspeglar familjens egen historia och framför allt Ludwig Heinrich och Paul von Nicolays intellektuella och estetiska intressen. Omkring hälften av böckerna är på franska, en femtedel på tyska, en något mindre del på engelska och ett ansevärt antal på de klassiska språken och på italienska. Enstaka verk finns på bl.a. holländska, danska, svenska och ryska.

Här står hela 1700-talet i bokform: antikens auktorer i många olika upplagor bildar ett fundament, påbyggt med hela den nyare litteraturen; den italienska renässansen, England med Shakespeare och Milton och 1600-talets franska klassicism. 1700-talets belletristik, de moraliserande romanerna och hela Ludwig von Nicolays samtida är väl företrädd. Urvalet sträcker sig från Ossians sånger till medeltidssvärmeri, riddarsagor och fantastiska berättelser. Filosofins stora namn och huvudströmningar passerar på hyllorna: Bacon, Hume, Locke, Leibniz, Wolff, Kant, Descartes, Voltaire, Rousseau och hela svärmen av franska philosophes i vackra editioner. Juridik, teologi, pedagogik, ekonomi och lantbruk, medicin - ingenting är främmande i boksamlingen. Äldre "Russica"-litteratur på icke-ryska språk, rysk

historia, reseskildringar, geografi och politik bildar ett betydande inslag. L.H. von Nicolays konst- och litteraturintresse bildar grunden för bibliotekets många böcker om teater, musik, klassisk fornkunskap, mynt, arkitektur och trädgårdskonst.

Bibliothèque des deux amis

En del av Monrepos-böckerna är försedda med exlibriset "Bibliothèque des deux amis", det två vännernas bibliotek, som avser den gemensamma samling som de två ungherrarna från Strassbourg, Ludwig Heinrich von Nicolay och Franz Herrmann Lafermière, upprättade medan de var i tjänst vid det ryska tronföljarhovet på 1760- och 1770-talet. von Nicolay gifte sig 1776 med Johanna Poggenpohl, dotter till en välbärgad köpman i S:t Petersburg, från hustruns familj tillströmmade särskilt böcker på tyska.

I övrigt gick von Nicolay till väga som alla tidigare och senare bibliotekarer - han köpte, bytte och lånade böcker hela sitt liv, genom ombud och bokhandlare på olika håll i Europa. Sonen Paul försåg honom med tillskott från sina studie- och vistelseorter i olika länder. Biblio-

Det gamla biblioteket på Monrepos.

teket innehåller också böcker från de kejsarliga biblioteken i S:t Petersburg eller förstads slotten, fina praktband med pärmexlibris i guld. von Nicolays miljö var det s.k. lilla hovet kring tronföljaren storfurst Paul Petrovitj - som kejsare efter Katarina II:s död 1796 Paul I - och dennes två

gemåler, storfurstinnorna Natalia Alexejevna och Maria Feodorovna, bäge av tysk härkomst.

Maria Feodorovna kom från det regerande huset i Württemberg och hennes bror, prins Friedrich Wilhelm Karl, residerade som stathållare i Wiborg 1782-1786. Under Napoleon-tiden blev han sedan konung av Württemberg. I Wiborg och i Ryss-

land var han mindre omtyckt och sägs ha gått under namnet "Die dicke Sau". Ståthållarens brådstörtade avsked gav von Nicolay möjligheten att år 1788 av honom köpa nyttjanderätten till sommarresidenset Monrepos utanför Wiborg. Friedrich Wilhelm Karl hade gett lantstället detta namn och han hade också fortsatt de planerings- och försköningsarbeten som stadens kommandant och senare krigsguvernör Peter Stupisjin hade inlett fr.o.m. 1750-talet, då han hade fått nyttja egendomen som löningshemman.

Monrepos, familjen von Nicolay och Monrepos-bibliotekets böcker tangerar på detta sätt ett odelat Europa från 1700-talets slut, den övernationella värld där aristokratin och furstehusen rödde sig lika fritt som böckerna mellan olika länder. Katarina II:s stora projekt var att göra Ryssland till en europeisk stormakt, på kulturens och konstens områden genom fri import av en västeuropeisk intellektuell och konstnärlig elit. Ludwig Heinrich von Nicolay ingick i denna särskilda grupp. Tillsammans med Wiborg på hans tid - såsom nu - börde till Ryssland var han en av de allra första som förenade uttryckligen finländska särdrag med det samtida Europa. Den finska naturen förädlades genom arkitektur och trädgårdskonst, biblioteket och konstsamlingarna var en lokal avdelning i Wiborg för hovkulturen i S:t Petersburg.

Arkivföreningen fyllde 20!

För föreningar brukar tjugo år skryta med, men när vi talar om Wiipurin arkistoyhdistys - Wiborgs arkivförening r.y. fårsaken en annan dimension: intensiteten och det dramatiska uppdraget. Ty arkivföreningen grundades så sent som 1976. s.a.s. isista minuten för att rädda vad som räddas kan av wiborgskt arkivmaterial, innan det försvinner i sterbhusens upplösning eller andra öden.

De eldsjälar som beslöt starta detta projekt och som med stor energi har drivit detsamma framåt förtjänar all erkänsla. Se på bilden av jubileumsårets styrelse, där finner ni de cent-rala entusiastiska personerna i Kaj Lindholms team.

Arkivföreningens uppgift är att samla in och förvara allt tänkbart material - skrivet, tryckt, ritat, bandat, filmat, fotograferat etc. - som kan belysa livet i vårt Wiborg och dess omnejd. Dess i Karjala-huset i Kottby förvarade och katalogiserade arkivmaterial har också gjort det möjligt att ordna utställningar och betjäna forskare, föredragshållare och till exempel denna tidning med värdefullt wiborgsmaterial.

Föreningens medlemmar sysslar också med ekskursioner - såsom till Wiborg, Karelen, Hansastäderna - och med publika framträdanden, där man sprider wiborgskunskap och stimulerar hembygdsintresset. Föreningen är öppen för alla intresserade.

Arkivföreningens styrelse kopplar av i Jollas på huvudstadsregionens karelarföreningars sommarhem. Sittande fr.h. ordföranden Kaj Lindholm, Riitta Thuneberg, infosekreteraren Anni Lampén och kassören Eilla Hyppönen. Stående sekreteraren Anja Kornilow, Toini Pellikka, Olavi Sarkko, Anna-Liisa Puurunen och vice ordf. Harri Hyppänen. Toivo Nousiainen och Lauri Kapanen saknas på fotot.

Man samarbetar med Riksarkivets experter. Ett bevis på att arkivföreningens arbete värderas är att Suomen Kulttuurirahasto och Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö stött föreningen pekuniärt.

Jubileet firades med en utställning i Helsingfors bibliotek samt den 19

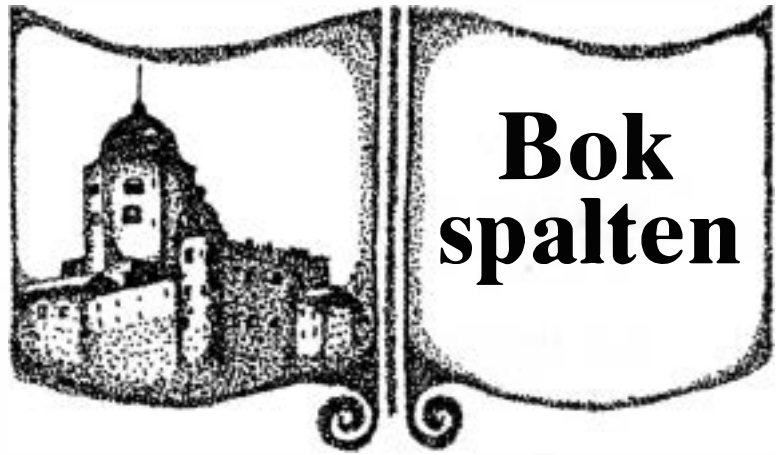
oktober 1996 med en fin fest på Karjala-huset, vilken bevisades av genrens etablissemang, liksom av många hängivna wiborgsaktivister.

Wiborgs Nyheter lyckönskar, sent men hjärtligt!

Disponentbyrå

WAGER & CO AB

Maringatan 8-10
00160 Helsingfors
☎ 662 540, 660 236

Bok spalten

Villorna kring Wiborg

Studien över villabebyggelsen och -kulturen kring Wiborg närmar sig sin fullbordan. Den kommer att publiceras kring årsskiftet i Finska Vetenskaps-Societetens skriftserie "Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk" och kan då fås bl.a. på Vetenskapsbokhandeln, Kyrkogatan 14, Helsingfors och Akademiska Bokhandeln. Omfånget blir ca 300 sidor, därav närmare 80 med kartor och fotografier. Avsikten är vidare att bifoga både ett register för ortnamnen och ett för personnamnen. För att redan i detta skede underlätta tillgängligheten kommer samtliga figurer att ha förklaringar på både svenska och finska; källmaterialet, till stor del på finska, finns i bilagorna och slutligen torde en ganska omfattande finskspråkig sammanfattning bifogas.

I studien behandlas villabebyggelsen (med några få undantag) inom gränserna för Wiborgs landskommun. Sammanlagt är det fråga om ett par hundra villor som registrerats. Avhandlingen börjar med en historisk och naturgeografisk bakgrunds-teckning av området. Ideella strömningar och villakulturens utvecklingskedan behandlas relativt utförligt - ungefär en tredjedel av texten ägnas dessa temata. I den beskrivande delen, som stöds av kartor på vilka villorna är utsatta och numrerade, utreds villabebyggelsen för 4 geografiska områden. Namnen på alla som bistått med uppgifter, fotografier och skriftliga meddelanden finns uppräknade. Jag tackar dem alla på det varmaste!

Trots att bokens struktur är vetenskaplig, är substansen och stilen alldeles lättbegriplig. Jag hoppas att resultatet av många års möda skall tillfredsställa läsarna och att de skall ha överseende med eventuella luckor och misstag som inte har varit möjliga att undvika.

Stig Jaatinen

Lihaniemi - muisto sydämessä

Boken utkom på vårkanten 1996, nästan 300 sidor lång. Denna hembygdsbok torde intressera de wiborgsbor, som hade sina sommarvillor i Liha- resp. Keihänsniemi. Villabebyggelsen presenteras i detalj och f.ö. är kartorna fina. Boken börjar med en historik och så belyses olika sidor av Lihaniemi-samhället, även genom genuina uppsatser av byborna. Bland medarbetarnamärks Erik Elfström och Stig Jaatinen. Boken kan beställas av red. medlemmen Heikki Salomaa, Stenbäcksgatan 8 A 23, 00250 Helsingfors, tfn (09)241 00 21.

Samolaboken, som ursprungligen skulle kombineras med ovannämnda, separerades till ett eget projekt under ledning av red. Leo Mether, Risto Rytis gränd 1 A 11, 00570 Helsingfors, tfn (09)621 11 42. När detta skrivs är text och bilder under arbete, men finansieringen kan fördröja utgivningen. Kontakta Leo Mether, primus motor. PEF

PRENUMERATION

Ni som önskar prenumerera på Wiborgs Nyheter nästa år ring redaktör Ann Holm, tfn (09) 241 1969 eller skriv under adress: Mannerheimv. 136, 00270 Helsingfors.

Wiborg - en stad i sten

C.J. Gardberg och P.O. Welin, Schildts förlag, 143 sidor. Utkom även på finska hos Otava undertiteln "Viipuri - kivesta rakennettu kaupunki".

Här har vi begåvats med ett förnämt verk med praktfulla bilder, som nästan får en att tvivla på talesättet "kameran aldrig ljuger", så skickligt tagna är fotona i det nutida, tämligen ruggiga Wiborg. F. statsarkeologen Gardberg har en mycket medryckande berättarstil. Han förmedlar sina stora kunskaper till läsarna som om det vore husen och stadsplanerna som berättade Wiborgs historia. Hans upptäckarglädje för oss även till fina interiörer, särskilt i bankpalatsen, som turistande besökare knappast varit i tillfälle att betrakta.

En och annan hajar kanske till för benämningar såsom Salakkaviken och Kvarnbacken - men det är snarare vi wiborgssvenskar som borde skämmas för vårt dagliga bruk av de finska namnen. Men vi sade nog Paradplanen, inte -fältet...

Gardberg lyckas övertyga läsarna om att vi har att göra med en alldeles unik stadsmiljö, med rötter i medeltiden och därefter mångahanda nya skott på trädet. Efter de förödande eldsvådorna kom 1700-talets låga stenhus i die Festung, i slutet av 1800-talet samt kring sekelskiftet var det boom och 1900-talet såg många märkliga moderna byggnader förverkligas. Idettasammanhang får Uno Ullbergs invälförtjänta rehabilitering, illustrerat av överdådiga bilder.

Denna underbara bok, så rik på fakta om byggnader, arkitekter, kultur, ja hela stadshistorien, blir en prydnad på både wiborgares och andra finländares bokhylla. Och en fin presentbok är den desslikes.

PEF

Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura, toimitte nr 11, 171 sidor. Säljs hos Antikvariatet vid Georgsgatan 21, pris 120 mk.

Denna bok i VSKs publikationsserie innehåller först uppsatser om själva VSK, Wiborgs äldsta finskspråkiga förening. Ordföranden Erkki Rautvuori presenterar dess 150-åriga historia, medan Ilkka Korhonen ger en resumé över jubileet 1995. Prof. Erkki Kuujo skriver om de senaste 30 åren. - Rautvuori har även en uppsats som WNs läsare känner igen: om Fruntimmersskolans husinvigning 1885.

Om Boris Sirpos märkliga insatser i Wiborgs musikliv skriver Kalevi Tilli. Så följer en intressant redogörelse av Kuujo gällande "Viipurin hoitokunnan vaiheet 1942-1948". Det var det organ som efter återerövringen administrerade Wiborg och som efter förlusten avvecklade det hela, imponerande arbetsinsatser, som den stora allmänheten knappast känt till.

Per Erik Floman presenterar i en uppsats sin mångkulturella hemstads "kansainvälinen ilme". Professor Sven Hirn bidrar med det i särklass intressantaste och längsta kapitlet under rubriken "Gustaf Gustafsson kävelyllä Viipurissa 1899". Det gäller en serie om 29 kåserier av signaturen K. Wilkka, översatta för Wiipurin Sanomat hösten 1899 från WN, där den hette "Wiborg för 50 år sedan". Vi får oss till livs en mycket egenodlig historia, en blandning av skvallerkrönika, grönköpingsk atmosfär och en fantastisk person-

kännedom. Följetongen är liksom en fiktiv vandring genom staden, där författaren för en f.d. skolkamrat berättar om praktiskt taget varendaste ett hus och dess invånarens öden. Skvaller, fakta och skandaler varvas friskt.

Nu har Sven Hirn gjort sig mödan att utarbeta ett personregister över dem som GG, dvs. Gustaf Wilhelm Fagerlund omnämmt i sina kåserier - och det rör sig om över tusen personer! Ett roligt uppslagsverk är belöningen. PEF

Torjuntavoitto Viipurinlahdella kesällä 1944

Matti Koskimaa, 175 sidor, WSOYs förlag.

Överste Koskimaa har med sina tre böcker om avvärjningssegrarna vid Vuoksen, Ihantala och nu Wiborgska viken avslutat sin serie av fackkunniga skildringar av de fantastiska försvarsstriderna som maren 1944 mot en kvantitativt övermäktigt motståndare. De här böckerna är en övertygande hyllning till alla dem, levande eller döda, som inte gav vika och därigenom räddade vårt land från undergång.

Koskimaa var inte med själv, men han är en förfaren krigshistoriker. Och han levandegör sin text genom att ta in några veteraners autentiska vittnesmål, varigeom läsaren förs rakt ut i första linjen.

Mången läsare av Wiborgs Nyheter har bott eller tillbragt somrarna på de platser som här passerar revy. De känner igen sig i geografin och har dessutom ypperliga kartor till hjälp. Men denna bok borde läsas av alla finländare, även de unga, för att inte storheten i vår kamp och våra offer skall falla i glömska.

Härdokumenteras även de upprörande sovjetiska erövringsplanerna av vårt land. - De frontavsnitt som boken behandlar sträcker sig från Saima kanal utanför Wiborg till Vilaniemi udde vid Finska viken. Medsorgihja atlaserman analysen av Wiborgs snabba fall. Men man rätar på ryggen när vår armé sätter stopp för fiendens vidare framfart. Infanteriet, inklusive det prisade svenskspråkiga IR 61, bar den tyngsta bördan. Men artilleriets avgörande roll vid dessa strider betonas och det måtte ha känts bra för artilleristen Koskimaa.

En stark bok för wiborgarens bokhylla. PEF

Karjalan Ratsujääkärirykmentti Viipurissa 1918-1920

Klaus Castrén, 128 sidor, Gummerus. Krigshistoriska Föreningens publikationer.

Pensionerade ambassadören Castrén står för en intressant och uttömmande matrikel över KRR:s officerare och civiltjänstemän. Regementets ursprungliga namn var för övrigt "Suomen Rakuunarykmentti no 2", men fick rubrikens lydelse 1919.

Det lär inte tidigare ha publicerats någon officersmatrikel som skulle gälla enskilda förband i detsjälvständiga Finlands armé, bara förteckningar och allmänna matriklar. Castréns ambition var att göra upp en komplett personmatrikel, vilken dessutom föregås av en historisk del om det litet bortglömda regementet. Den här inledningen ger samtidigt en viss fondbelysning av Wiborg som garnisonsstad. I bokens huvuddel, matrikeln, passerar de förtecknade Lebenslauf revy, vilket säkert krävt stor forskarmöda jämte förfarenhet i genealogisk teknik. Ett kuriosum bland många må här antydast: den stora andelen i Ryssland utbildade officerare.

Krigshistoriker, släktforskare och kalenderbitare - här har ni fått något att bita i! Boken kan fås hos Krigsmuseet vid Mauritzgatan 1 i Helsingfors. PEF

Vie mänessäs - tuo tullessa

Terttu Sallinen, 86 sidor, Karjalan Kirjapaino, Villmanstrand

Under den finurliga rubriken döljer sig en liten studie rörande tjänstefolk i Wiborg på 1920- och 1930-talet. Sallinen har intervjuat 16 hembiträden och omgett svaren

med sociologiska analyser, intressanta miljöbeskrivningar, tankar om kosmopolitism och om ståndssamhället och slutligen om hemliv och arbetsförhållanden, sedda med tjänstefolkets ögon.

De kom alla från ytterst fattiga förhållanden med tungt arbete på landsbygden till lättare uppgifter, bekvämare tillvaro och kontakt med yttervärlden, vilket de betraktade som lyckliga förhållanden. Och de minns de varma relationerna till värdfamiljerna.

Bland källskrifterna ser vi till vår glädje Wiborg Nyheter flera gånger nämnas.

Gamla wiborgare, som med värme minns sina trotjänarinnor "Peranterin Hilma" och de andra, läs slutorden: "Palvelualltiin mielenlaadun antoisien muistojen tasapainotama eletty elämä on tullut jo ovelta vastaan vieraillessani Viipurin entisten kotiapulaisten kodeissa. Herrasväen elämäntavan antama silaus sanan parhaassa merkityksessä on ollut nähtävissä kauniissa, hyvin hoidetuissa kodeissa. Ankarat työnteke ja toisten ihmisten huomioonottaminen on tehnyt näistä "kodin hengettäristä" valoisia omanarvontuntoisia vanhuksia." PEF

Petersburgska vägar

Max Engman, Schildts förlag, 1995

En utomordentligt fascinerande bok, eller egentligen omarbetade vetenskapliga uppsatser av en produktiv forskare och kunskapsförmedlare, professor vid Åbo Akademi.

Hans graduavhandling om förvaltning och utvandring till Ryssland 1809-1917 blev i tiden upptakten till talrika studier och skrifter om Petersburg temat och dess betydelse för Sverige och Finland, däri inberäknat Wiborg. Innehållsrik, omväxlande, lättläst och full av mångfacetterad kunskap, som även för varje wiborgare med intresse för de historiska sammanhangen är berikande läsning. PEF

Historia ja muistelu

En samling uppsatser i en rikt illustrerad bok som Wiborgs Arkivförening gav ut till sitt jubileum. Den kan inhandlas endast genom föreningen, beställningar mottas av Ella Hyppönen per telefon (09) 36 10 64.

Max Engman
PETERSBURGSKA VÄGAR
Nu i ryppplagat! "...hans bok måste betraktas som ett blivande standardverk". Kontakt, Ingmar Svedberg, c. 180,-

C. J. Gardberg / P-O Welin
WIBORG-EN STAD I STEN
"...högst läsvärd för vem som helst med intresse för historia, stadsplanering och arkitektur". ÅU, Bror Rönnholm, c. 270,-

SCHILDTS

FINLANDS LEDANDE AUKTIONSHUS TILL ER TJÄNST

Har ni för avsikt att sälja konst, skulpturer, möbler, silver smycken, design etc.?

Våra erfarna experter står gärna till er tjänst. Vi erbjuder fri värdering på vårt kontor eller hemma hos er.

För närmare information vänligen kontakta:

JOHAN SCHULMAN

Inhemsk och utländsk konst, möbler

PAUL HÖRHAMMER

Inhemsk och utländsk konst

MARJALEENA LINDBERG

Silver, smycken

MARIA EKMAN

Möbler, design, porslin, mattor

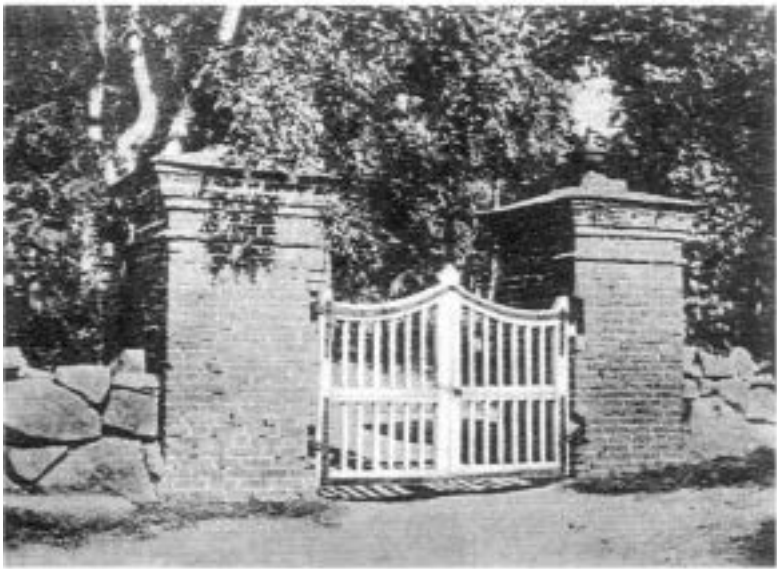
Telefon 09-668 9110

Fax 09-612 1266

Bukowskis

HÖRHAMMER

St. Robertsgatan 12, 00120 H:fors

Den ena av portarna till Ristimäki svensk-tyska begravningsplats.

V i vet att staden växte kraftigt redan på 1500-1600-talen och att det efter det staden utvidgades uppstod nya församlingar, ofta med egna kyrkor. Enligt dåtida sed begravs de döda under församlingens kyrkas golv eller i nödfall i kyrkans omedelbara närhet. Småningom blev församlingarna så stora att man blev tvungen att finna gravgårdar, ofta långt ifrån själva kyrkan.

Det finns, berörande begravningsplatser, trenne viktiga tidpunkter i församlingarnas historia. 1. Stadens fall i ryska händer 1710, 2. Senatens beslut att förbjuda begravandet av döda under kyrkogolven 1772 och 3. Wiborgs slutliga fall i ryska händer 1944.

Här följer jag inte den vanliga tidsindelningen av stadens historia, utan delar redogörelsen i tre avsnitt: Tiden före 1710, tiden 1710-1917 samt perioden 1917-1944.

Tiden före 1710

Wiborgs Domkyrkas Församling

Till församlingen hörde magistraten, köpmännen och de rika hantverkarna och deras familjer. Den omfattade den egentliga stadskärnan. Församlingen, som även gick under namnet Svenska församlingen, var förmögen. Församlingens kyrka - Domkyrkan - kallades även Storkyrkan.

De avlidna församlingsmedlemmarna begravs under kyrkogolvet, i första hand under mittgången och norra delen av kyrkan. De förmögna begravs nära altaret och de mindre bemedlade någonstans i skymundan eller ytterom kyrkan. I Domkyrkans räkenskaper anges "lägerstället" på följande sätt: "uthi Choren", "uthom Choren" eller på "Kyrckegården". Då det gällde "lägerställe" var ståndsindelningen lika viktig som kyrkobänksordningen.

Redan dåförtiden var det dyrt att dö. De anhöriga måste betala för all "service" i kyrkan - för "lägerstället", för klockringningarna (beroende på klockornas antal, storlek och ringningens längd), för kyrkans beklädnad, för bären och bårtäcket. Var den döde från annan ort fick man betala dubbel taxa. De förmögna gravar var ofta täckta med gravplattor försedda med inskrift eller med gravstenar. Materialet bestod av sandsten importerad från Reval. Bland stenarna fanns i barock utbyggna konstverk. Inga gravplattor eller stenar finns kvar i våra dagars Wiborg, men många liknande från samma tidpunkt finns både i Uppsala och Lund. Kriget och eldsvådar har förstört allt - en förödelse som fortsatt även efter 1944.

Under kyrkogolvet begravs bl.a. följande kända wiborgare: Prästen Claudius THESSLEFF, borgmästare Hans CRÖELL, landshövding Axel STÅLARM, major Reinhold von ESSEN, Anton BÖRCHARDT och enligt gammal tradition Mikael AGRICOLA.

Om en dyr begravning förtäljer räkenskapsboken följande: "1701 28/2 Ofwerstel. och Com. på Kexholms Slåt Marten Hästsko, begr. i

kyrckian. Betalt dubbelt som fremmande. 3 hela timar ringdt i alla Kl. 26:—:—; För Lägerstället uti Coret8:—:—; För kyrkians klädning 2:—:—; För Lijketzhyrai Petter Rutz graf för 4 3/4 månad 9:16; För den nya båren —:20:—; Ån til grawens Reparation — :29:8."

Då det blev ont om "värdefulla" gravplatser under kyrkogolvet blev det ofta gräl om dessa. Magister Lacmannus och en barberare tvistade 1664 om en gravplats, för vilken barberaren hade betalat 125 daler, men i vilken man begravat två av Lacmannus barn. Då kyrkogolvet blev överfullt tömde man de medellösa gravar på ben och flyttade dem till en massgravytterom kyrkan. På detta enkla sätt fick man plats för nya lik.

Begravningarna i Domkyrkan var ofta mycket festliga och i dem deltog stora mängder folk - många i hopp om en allmosa. Efter det att Wiborg fått ett eget tryckeri utdelades liktalen i tryck till vänner och bekanta.

Rysk karta från 1738. Panzarlax bastion i sydöstra hörnet. Ytterom bastionen byggnad 28 = lasarett. Begravningsplatsen nära intill.

Wiborgs Klosterförsamling

Till denna församling, som även kallades Finska Församlingen, hörde alla mindre bemedlade, bl.a. borgarnas tjänstefolk. I Klosterförsamlingen deltog även Landsförsamlingen, d.v.s. befolkningen i de närbelägna byarna. På grund av sammansättningen använde man sig även av namnet: Svensk-Finska Församlingen i Wiborg och staden tillhöriga byar.

Även utrymmena under Klosterkyrkans golv användes som begravningsplats. Då församlingen var stor fylldes snart hela golvutrymmet av döda och man blev tvungen att begrav sina döda ytterom kyrkoväggen. Under golvet fanns även familjegravar med egna valv. En av dem tillhörde den rika släkten VÄÄRÄINEN. Bland andra kända personer med egna gravar kan nämnas biskop MELARTOPEAUS vars dotter 1688 begravs i kyrkan samt prosten Henrik WINTER från Säkkijärvi som 1693 ävenledes begravs i egen grav. Mindre kända personer är bl.a. Olof HÖÖK, Jacob Ericksson STRANG, Jacob BELTER, Hans SEBE och Hans STRÅLMAN, vilka alla begravs under Klosterkyrkans golv. De mindre bemedlade fick lov att använda den s.k. Kyrkoholmen som begravningsplats. Senare blev Kyrkoholmen allmänt använd av församlingen.

Då Klosterkyrkoförsamlingen

Erik Francke

Gravgårdar i forna Wiborg

Frid och förödelse under fyra sekler

Då man talar om gravgårdar i forna Wiborg avser man vanligen församlingarnas vackra gravgårdar, vilka ännu 1940 fanns på Sorvali, kring Ristimäki och i Tammisuo. Talar man däremot om begravningsplatser i en vidare bemärkelse, så blir det fråga om att gå tillbaka i tiden och försöka följa med hur och var man begrav sina döda under olika skeden i stadens historia.

1693 anhöll om en ny begravningsplats, beslöt att församlingen allt framgent bör använda Kyrkoholmen som gravgård, men att man skulle söka lämplig plats för en ny gravgård, som skulle vara belägen nära Hospitalet och inte långt från kyrkan. Den nya begravningsplatsen skulle få användas endast i nödfall - d.v.s. då isen till Kyrkoholmen inte bar. Då grundades förmodligen begravningsplatsen norr om Pukinmäki (se Stobaeus' karta-Friedhof- och nyare kartor norra ändan av Vilkeekatu).

Panzarlax Hospitals Församling

Sjukhuset, med dess närmaste omgivning, bildade en egen fattig församling. Den hade en egen liten kyrka och en kyrkogård invid denna. På tillbudsstående kartor har det varit svårt att få syn på Hospitalet. På den ryska kartan från 1738 är

dotter (Petter HOLLENDER RIDDER d. i Stockholm 1692 begr. i Wiborg 1697 med dottern Katarina, d. i Wiborg 1695). Siikaniemi kyrka var belägen mitt emellan Tervaniemi och Neitsytmiemi förstäder.

En stor del av uppgifterna om begravningsplatserna före 1710 har jag hämtat ur en av mina intressantaste källor, nämligen Domkyrkans i Viborg räkenskaper 1655-1704. I Genealogiska Samfundets årsbok XII 1928 har Osmo DURCHMAN publicerat en renskrivna förteckning över alla räkenskaper. Om de döda får man här läsa när och var de begravt samt vad man betalat för begravningen. Man får här veta att den tidigare nämnda majoren von ESSENs anhöriga gav hans "klädda" häst som pant för begravningsomkostnaderna och att fattiga ibland gav kläder som pant. Man får även veta att då man begrav någon prominent person i Siikaniemi kyrka ringdes det även i Domkyrkans klockor. I förteckningen finns namnen på ca 2500 begravda.

Tiden 1710-1917

Freden i Nystad garanterade alla Wiborgs innevånare full religionsfrihet, men detta betydde ingalunda att de gamla församlingarna skulle få verka som förut i sina egna kyrkor.

För att visa sitt förakt för den lutherska kyrkan, bestämde Peter den Store att domkyrkan skulle tas i användning som stall. Ganska snart måste han ha ångrat sig för 1725 togs den i användning av den ortodoxa kyrkan och fick namnet Kristi Födelse-kyrka. År 1787 blir kyrkobyggnaden sädesmagasin. Långt, långt senare blir kyrkan en finsk helgedom igen - den blir garnisonskyrka, som fick ett sorligt slut.

Det påstås att när ryssarna skulle iordningställa kyrkan till sädesmagasin hade man först tömt alla gravar på de dödas kvarlevor och grävt ned benen på tomt 58 invid posten, medan skallarna begravs på gravgården. - Någon godtrogen historiker har på rätt lösa boliner dragit den slutsatsen att nu hamnade Mikael AGRICOLA i vigd jord.

Vid intagningen av Wiborg 1710 dödades endast en civil person enligt svenska församlingens dödbok: "1710.7.4. Jacob DANNENBERG sedan han genom en olycklig händelse under belägringen slaagen och krossad af en bomb ifrån Wårlden borttryckt blifvit hade".

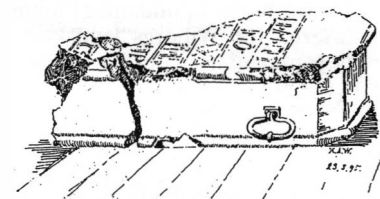
Den 2.5.1710 hade man svårigheter att få TESSLEFF begravd i Domkyrkan. "Justitie Borgmästare Petter TESSLEFF i Clöstreet såvida domkyrkan af bomber alldeles fördärfvat är, och man ej heller understod sig där, under en nästan continuerlig eld något lik att jorda".

Illå gick det även för de andra församlingarna, Siikaniemi blev så gott som utplånad under striderna, Panzarlax och Hospital- församlingarna tömdes för militärens behov - kvar blev endast den gamla KLOSTERKYRKAN, som sålunda blev alla lutheraners gemensamma. Ända till år 1799 kallades helgedomen DOMKYRKAN.

Man begrav sina döda som tidigare, främst under kyrkan, men

Finska församlingen använde även Kyrkoholmen och kanske Friedhof som begravningsplats. Även Svenska församlingen använde sig i några fall av Kyrkoholmen. Peter KÖNING begravs där 1713, Johan Simon SCHULTZ 1749, Johan GRÖNBERG 1750, Peter HAVEMAN 1752 och Lars HJORT 1755.

Dominikanerkyrkan bör även ha innehållit sarkofager. Av dessa finns en avritad i K.A. WREDEs skissbok - resterna av munken SYLVESTERS sarkofag. Munken begravs i Domkyrkan på 1730-talet.

Rester av munken Sylvesters sarkofag.

Det blev trångt om saligheten under Domkyrkans golv och därför

villde Magistraten, med köpmännens bistånd 1755 minska intresset för att begravna sina anhöriga under kyrkogolvet, genom att föreslå en höjning av gravtaxorna. Under kyrkan fanns då tre lager av likkistor, vilka speciellt sommartid, spred en fruktansvärd odör. Åtgärden skulle ha varit helt motiverad, men den mötte motstånd bland de mindre bemedlade borgarna, vilka i sin tur motiverade sitt motstånd sågande "då blir vi fattiga obegravda". Taxorna blev inte förhöjda, men Justitiekollegiet förpliktade Magistraten och Konsistoriet att åt församlingarna anskaffa begravningsplatser ytterom staden.

Neitsytmiemi

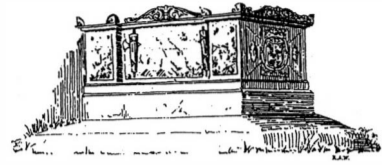
År 1773 öppnades en ny gravgård för Svensk-Tyska församlingarna på Neitsytmiemi. Denna begravningsplats utnyttjades inte länge. Dess användning förbjöds 1798 och blev alltså viloplats för endast en generation. Församlingarna tilldelades nu nya begravningsplatser på Sorvali. Neitsytmiemi gravgård "inrättades" (invigdes) den 15.5.1773. Den första som begravs där var MEHLHAUSENS hustru Margareta Elisabeth KROKILIUS, 36 år.

Under den tid gravgården existerade begravs där från Svenska församlingen under tiden 1773-98 sammanlagt 675 döda. Från Tyska församlingen finns uppgifter endast för tiden 1790-98, under vilken tid 157 personer begravs där. Man kan alltså anta att ca 1000 personer vilar på Neitsytmiemi.

Neitsytmiemis gravgårds vackra gravstenar samlades senare på ett grönområde mitt på holmen (Palotori), men alla dessa stenar är nu borta. Som minnesmärke över den gamla begravningsplatsen restes i början av 1800-talet ett vackert monument över prins Victor Amadeus av ANHALTEN-BERNBURG-SCHAUMBURG. Prins Victor Amadeus stupade som generalöjtnant, enligt Tyska församlingens dödbok den 18.04.1790 i tjänst, under bataljen i Kärnäkoski.

Jägerhorn började anfallet där den 15.4. och hade emot sig den ryska överstelöjtnanten PETROVITSCH. Prinsens uppgift har för mig blivit oklar men han blev kvar på fältet.

Bland andra ättlingar som jordats här kan nämnas prinsen av NAS-SAU och greve ADLERBERG, överste vid Wiborgs Infanteriregemente. På Neitsytmiemi finns även begravna medlemmar av följande kända släkter: WECKROOT, LAVONIUS, BARTRAM, ROTH, DYKANDER, BYZOW, STACK-ELBERG, WUFFERT och WINTER m.fl.

Prinsen Victor Amadeus av Anhalt-Bernburg-Schaumburgs ståtliga minnesmonument på Neitsytmiemi.

Sorvali, Ristimäki, Kyrkoholmen

En stor förändringskedde i staden efter 1710, då den på kort tid, från att ha varit en så gott som helt lutheransk stad blev en stad med klart grekisk-katolsk majoritet. Det fanns nu flera ryska militärer och köpmän än äkta wiburgensare. Såsom tidigare nämnts använde de ortodoxa först gamla Domkyrkan som sin helgedom. Först år 1788 invigdes Kristi Förklarings kyrka - ryssarnas domkyrka - och 1796 den vackra S:t Elias kyrka invid Papula järnvägsbro.

Begravningsplatsen på Neitsytmiemi. Sorvali är här en tom holme till vilken man endast kommer över en bro på norra sidan.

Denna hade en egen begravningsplats bakom kyrkan.

Anläggandet av den Svensk-Tyska begravningsplatsen på ön Sorvali 1798 förde med sig, att även andra församlingar sökte sig hit. På Sorvali uppstod sålunda en stor enhetlig begravningsplats känd för sina vackra gravstenar och sin lummiga natur. Jag återkommer till den senare.

Även den Finska Stadsförsamlingen och Landsförsamlingen var i behov av nya begravningsplatser. Kyrkoholmen, med vilken man länge försökt komma tillräta, hade blivit så full av gravar, att man var rädd för att hundar och vilddjur kunde gräva fram likdelar ur de lågt nedgrävda kistorna. Ön spred dessutom en vidrig stank över staden och var en klar hälsorisk. År 1798 tilldelades dessa församlingar begravningsplatser ytterom stadens gränser på den vackra tallåsen vid namn Ristimäki. Jag återkommer till Ristimäki begravningsplats senare.

På 1700-talet byggdes i staden flere ortodoxa kyrkor, av vilka de flesta vars k, Regementskyrkor. Den grekisk-katolska kyrkan var nämligen uppdelad i en civilförsamling och en militärförsamling. Begravningsplatser för de grekisk-katolska församlingarna anlades såväl på Sorvali (1799) som på Ristimäki. Invid bägge begravningsplatserna uppfördes vackra små kyrkor.

En stor begravningsplats över ryska krigare, vilka fallit vid Wiborgs intagning 1710, fick sitt minnesmärke - en obelisk - så sent som 200 år efter stridshandlingarna. Obeliskens restes så att den kunde avtäckas i samband med avtäckandet av Peter den Stores staty på Tervaniemi. Obeliskens låg vid vägen från staden till Saunalahti och Monrepos, men försvann

troligen 1918? Ryssarna har 1994 rest en replik av obeliskens på den ursprungliga platsen.

Gravarna på Ludwigstein

Då man talar om gravgårdar i Wiborg kan man inte förbigå släkten von NIKOLA Ys gravar på Ludwigstein i Monrepos. Då Monrepos redan tidigare behandlats ingående i Wiborgs Nyheter citerar jag endast Maila TALVIO i boken Jumalan Puistot: "Ludwigstein on ihanimpia hautausmaita maailmassa".

Tiden 1917-1944

Händelserna i Wiborg 1917 och Frihetskriget medförde många offer och många gravar, men mången mördad eller stupad ligger även gömd och glömd i terrängen kring staden.

Redan före 1917 hade ett ca 9 ha stort område reserverats för en ny begravningsplats ytterom staden i Tammisuo. Denna kom nu väl till pass. I Tammisuo har såväl de vita som de röda sina hjältegravar. Gravarna var försedda med minnesmärken.

Mången röd stupade under striderna ytterom Wiborg och begrovs i gemensam grav på platsen. En del av dessa gravar inhägnades på 20-talet. Sådana gravar fanns bl.a. i Mannikkala, Ihantala, Pihkala, Sorvali, Säiniö och troligen i Naulasaari. Över de 25 vita, vilka stupade på Batteribacken vid

ryska plan vräkt sin bomblast över Wiborg. Av dessa bomber träffade en Garnisonskyrkan, i vilken just då fanns långt över 100 stupades kroppar, vilka väntade på att bli placerade i kistor och sedan jordfästa. Följderna av explosionen var fruktansvärda, de flesta kropparna brann upp fullständigt. Räddningsmanskapets arbeteförsvarades, då många av de stupade hade handgranater i fickorna, vilka sedan exploderade. Den Gamla Domkyrkan blev åter en gravplats.

Krigsveteranen 6/95 innehåller en förteckning över hur många, på slagfälten kvarblivna, stupade man per 7.9.1995 tillsvidare funnit. Citerar tidningen:

Paikka: Viipurin vanha Tuomiokirkko
Haudattujen määrä 26 nimettyä, 82 tuntematonta
Mihin taisteluvaiheeseen liittyy: Kirkon pommituksessa 18.02.1940.

Detta betyder att man nu 55 år efter kriget har kunnat identifiera en del av de stupade.

Sorvali begravningsplats

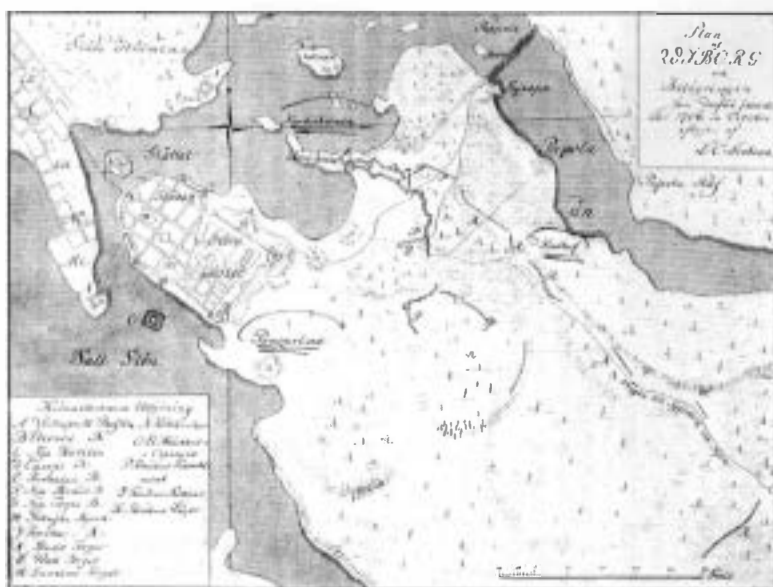
Sorvali blev med tiden en av Finlands vackraste begravningsplatser där många kända personer fått sin sista viloplats. Den svensk-tyska, längst i norr, var rätt liten med sina 1000 m². Bredvid låg den finska på 2 ha och söder om denna den rent svenska begravningsplatsen på ca 2 ha. Till höger om den svenska låg den stora grekisk-katolska. Vidare fanns det en liten judisk begravningsplats på anspråkslösa 60 m². Bakom den svenska fanns de fattigas begravningsplats.

Det fanns många olika slag av gravar på Sorvali. Endel var enkla, försedda endast med kors eller en anspråkslös sten medan andra var stilfulla och sirliga. Det fanns även gravkapell och stora pompösa anläggningar. En del av gravarna var planerade av stadens skickliga arkitekter. Då man förr steg in på området genom den mäktiga porten hade man genast framför sig trenne kända mäns gravgårdar. Rakt framför stod Arvid Ivar ARVIDSSONs gravmonument och till höger om detta Otto von FIEANDTs två meter höga, i ljus granit uthuggna ståtliga gravsten. Litet till höger om ingången, ingärdad av ett järnstaket, står Adam WILKEs vackra järnurna.

Av dessa tre gravmonument har Otto von FIEANDTs räddats till Finland och finns numera i Kristina (se bilden). Otto von FIEANDT dog enligt kyrkoboken den 15.9.1823 i slag på Kananöja gård i Nuijanmaa, som han ägde. Samma gård ägde min farfar på 1880-talet.

Vid svensk-tyska begravningsplatsens västramur fannstremäktiga stenar på släkten SPARROWs grav. Den största sevärdheten var dock släkten HACKMANNs ståtliga gravkapell ritat av Tom William THESSLEFF med litet hjälp av Lauri WÄLKE.

Sorvali har plundrats, skändats och stympats. Genom det sydöstra hörnet har ryssarna, över gravarna, dragit landsväg från västgränsen.

Wiborg 1706 - här syns bl.a. Kyrkoholmen och Friedhof.

Ristimäki begravningsplatser

Det var som tidigare nämnts den finska församlingens omförstälade en gravgård på Ristimäki (1798). I början av 1800-talet fick även den svenska tillsammans med den tyska en liten begravningsplats där.

Otto von Fieandts gravmonument flyttades 1989 till Kristina. Bilden är från avtäckningstillfället den 3.6.1989 utanför kyrkan.

Naturligtvis anlades där, som även tidigare nämnts, en grekisk-katolsk begravningsplats med ett eget vackert kapell.

På 1810-20-talet byggdes det många ståtliga gravkapell på gravgårdarna. Åtminstone följande släkter hade egna gravkapell: kommandanten GERVAIS, handlande Anders JAENISCH, kollegieassessor LADO, kollegierådet v. ZAGEL och köpman HUPPERT. Albert TESCHE hade storartade planer för en familjegrav, men hans planer godkändes inte.

Följande gravstenar fanns sönderslagna på Ristimäki 1982; Henrik Johan JÄRNEFELT, Henriette WITT, Johan Wilhelm PALM-ROTH med maka och barn, Paul, Ida och Eugenie BLUMFELDT, generalmajor PIHLIPPERS?, Paavo REIJONEN med hustru f. FLECKENSTEIN, Hilda AHLROTH, lääninkontoristi Onni EIKEKIN?, Hilda WIKBERG och KIRILOFF född JUTHE.

Tillägger ännu att den franckeska släktgraven låg uppe i vänstra hörnet av den svensk-tyska begravningsplatsen. Här vilar min farfar Johan Mauritz, min far Gustaf Mauritz, min farmor Betty f. LINDWALL, samt min farmormor Betty f. BRUSE-

"Omaisten hautakivi", Ristimäki, rest och ritad 1936 av O.V. VIISTE, författare till den fina boken Vanha viihtyisä Viipuri.

NIUS. Bredvid vår grav låg agronom Arvid AFZELIUS med hans hustru Lisa f. LINDWALLs grav. Lisa var syster till min farmor. Lindwallerna kom från Öland. Gravstenarna försvann 1969.

Juho LALLUKKAs ståtliga gravmonument finns nu i Villmanstrand.

Den finska stads- och landsförsamlingen behövde redan i början av 1900-talet en ny begravningsplats. Församlingarna fick gemensamt en grusås i Kelkkala (Lepola) till sitt förfogande. Då den ligger knappa 300 m från Ristimäki svensk-tyska gravgård kunde man gott införliva den med övriga Ristimäki begravningsplatser. I början av 1900-talet fick den finska församlingen dessutom från Maaskola gård, som tillhörde staden, överta ett fyrkantigt jordområde som ligger längst till höger på kartan över Ristimäki. Mycket snabbt fylldes även denna begravningsplats.

Granskar man noggrant kartan över Ristimäki upptäcker man två

små gravgårdar. Den ena är mosaik och den andra muhammedansk.

Tre krig har gått över gravarna i Ristimäki - Frihetskriget, Vinterkriget och Fortsättningskriget. Gravkapell och gravstenar har använts som skydd och granater och bomber har gjort djupa sår i grav-

gårdarna. Då man tänker på en begravningsplats utgår man från att det är en lummig rofylld plats, med sandgångar och vackra grönområden kring välskötta gravar av varierande slag. Man utgår ifrån att ens förfäder får vila i ro i en helgad omgivning. Så är inte fallet i Ristimäki. Ristimäki är ett fasornas, våldets och vandalerens område, som ingenting har att göra med västerländsk etik och kultur. Ristimäki är idag en plats där man fylls av avsky och framför allt bitterhet.

Tammisuo och Landsförsamlingens gravgårdar

På 1930-talet, efter det en stor del av förorterna hade införlivats med staden, blev även den nyaste av begravningsplatserna på Ristimäki fullt utnyttjad. Som tidigare nämnts hade man reserverat ett 9 ha stort område i Tammisuo, nu kom detta väl till pass. Gravgården fick namnet Tammisto. Tammisto blev snart den viktigaste begravningsplatsen i Wiborg. Stadsarkitekten Jalmari LANKINEN ritade ett vackert gravkapell för området. Detta invigdes 1937.

Efter det finska församlingen 1893 fått sin egen kyrka, den nya DOMKYRKAN, fick LANDSFÖRSAMLINGEN ensam överta den gamla Dominikanerkyrkan. Församlingen hade sina största gravgårdar i Ristimäki (Kelkkala) och Sorvali. I början av 1900-talet grundade man begravningsplatser i Someroja (vid Tienhaara-Juustila vägen) och i Mannikkala (nära Tali). År 1910 bildade någraskoldistrikt privata gravgårdar i Karppila och Vihavainen. År 1925 togs begravningsplatsen Leporinne i användning nära Säiniö och ett år senare Rauhamaja i Nuora. Detta i korthet om landsförsamlingens begravningsplatser.

Ett mått på ett lands kulturmedvetande är dess sätt att vårda sina dödas vilorum. Gravarna i Wiborg är nu skändade och vanställda. Men de är inte glömda av oss wiborgare.

Egentligen kan man inte tala om Knuts efterkommande, för han hade inga barn. Men efter hans bror Nils växer ett imponant släktträd ut och än i dag, ett halvt millennium efter brödernas död, lever tiotals Possar, de flesta i Sverige. Vi finner dem samlade i ett yvigt släktträd, kanske sexton generationer, och bland dem finns det en mängd märkliga personligheter, som haft inflytande på olika områden av svenskt samhällsliv.

För att - ehuru i korthet - kunna realisera denna tanke sökte vi kontakt med Possarna i Sverige. Det gläder mig att kunna förtälja att lantmästaren, greve Knut Posse, herre till Ullälva gård i Östergötland samt civilekonomen, greve Fredrik Posse i Stockholm mycket välvilligt ställt kommentarer och material till förfogande. Bland det nämner jag främst första delen av bokverket Åtten Posse samt häftet nr 143 i skriftserien Svenskt Biografiskt Lexikon. Den förstnämnda boken erhöj jag av Knut Posse, som är de grevliga Possarnas huvudman och brorson till kammarrherren, översten och greven Göran Posse, som varit initiativtagare till ätteboken, skriven av Paul Sjögren. Den senare skriften, i redaktion av Göran Nilzen och tryckt i Stockholm så sent som 1996, innehåller biografier om olika släkter, bland dem ett sextiotals sidor om Possarna. Den hade Fredrik Posse vänligheten att sända mig.

Fredrik Posse 4.6.1996 jämte den knutska krutmortel som Possarna ställt till slottsexpons förfogande.

Possarnas ursprung

Man har kunnat spåra Possarna till 1300-talets Jylland i Danmark. Där förekommer en väpnare vid namn *Niels Jensen Loupose* och man vet att han dog "tidigast år 1401". Hans maka hette Christina, syster till lagman Nils Tykesson. Deras son *Jöns Lagepose*, även kallad *Lage Posse*, flyttade över till Sverige på 1430-talet. Han gifte sig med dottern Märta till riksrådet och lagmannen Knut Jonsson (Tre rosor), varigenom han kom i besittning av gården Tun i Västergötland. Om Lage berättas det vidare att han blev riddare 1442 eller 1443. Denne herre blev tillfångatagen under Erik av Pommerns krig med Holsteinarna. Kung Erik är ju en gammal bekant för oss wiborgare, han som 1403 gav staden Wiborg dess privilegier!

Lage innehade Ekholms slottslän och fick dessutom 1457 Kållands härad plus fyra socknar i förläning av Erik Axelsson Tott och riksföreståndaren Oxenstierna. Lage nämns som riksråd 1466 och dog "tidigast år 1471". Lage Posse var far till bröderna *Knut* och *Nils*, bägge sedermera riksråd. *Denne Knut är just vår man*, han som körde ryssen på porten den 30 november 1495. Bror Nils, död 1492, återkommer vi till senare i texten.

Mera om Knut Posse

Man har inte exakta data om den store Knuts första steg på livsstigen, men det antas att han var född "senast under första hälften av 1440-talet". Han tjänade sedermera i olika repriser Erik Axelsson Tott med början 1465 och var uppenbarligen

denne mäktige mans förtroende och dessutom sedan 1472 gift med hans svägerska Birgitta Gustafsdotter Sparre. Birgitta var änka efter riksrådet David Bengsson Oxenstierna. Knut och Birgitta hade inga barn tillsammans.

Knut Posse var fogde på Stockholms slott 1466-67 och blev riksråd 1473. Han var fogde på Tavastehus slott, som var Erik Axelsson Totts förläning, 1472-74 och befordrades till hövitsman där från 1477 till 1490. Samtidigt synes han ha skött hövitsmannskapet i Wiborg 1487-88 och Olofsborg 1487. För Kastelholm basade han 1490-92 samt 1499 och, som vi om någon vet, förde han totalbefälet i Wiborg 1495-97. Det må nämnas att "innehavare av Wiborgs slott" åren 1483-99 var riksföreståndaren Sten Sture.

Knut Posse inhöstade mycken berömmelse genom sin insats i slaget vid Brunkeberg 1471, där han enligt rimkrönikan erövrade det danska riksbanneret, sårades svårt av kung Kristian personligen, men vann bataljen. - Enligt en baltisk krönika seglade Knut Posse 1485 till Estland för att förhandla om åtgärder emot den livländska ordensstaten. År 1493 finner vi honom igen i Reval, denna gång som förhandlare om ett förbund med ordensstaten, riktat emot Ryssland. Han var också en av dem som var med om uppgörelserna mellan Sturarna beträffande Wiborg, Tavastehus och Olofsborg i utbyte mot Bornholm, Öland och Raseborg. Och med Svante Sture gjorde han räden mot Ivangorods fästning i Ingermanland, som förstördes, 1496.

Framgången med Wiborgsförsvaret 1495 belönades med förläning: Ångermanland jämte Åse härad i Västergötland samt Kastelholms slott och län.

Knut Posse lär ha försenats sig från kung Hans kröning "och blev därför aldrig riddare" säger skrifterna. Något som har anknytning till vårt land är att Knut Posse lät snida en vacker korstol till Hollola kyrka, tydligen emedan han även där hade förläningar, och denna stol kan beskådas på nationalmuseet. - I sin biskopskrönika skriver Paul Juusten aus Wiborg om Knut Posse att han var "rebus bellici strenuus, in consiliis sagacissimus", driftig i krigsangelägenheter och i rådslag den klokaste.

Ovanstående anteckningar har jag sammanställt huvudsakligen på basis av Hans Gillungstams uppsats i Biografiskt Lexikon.

Om släkten efter år 1500

Redaktionens ursprungliga ambition att presentera Possarna efter år 1500 visar sig alltför förmäten. Denna märkliga ätt har under 500 år uppvisat ett mycket digert galleri av märkespersoner. En översikt av hela ättartavlan är varken möjlig, komprimerbar eller naturlig i detta blad, som närmast skall hålla sig till wiborgska motiv. Men då wiborgarna nu ändå tagit Knut Posse till sitt hjärta och då vi fått kontakt med den nulevande generationen, skall vi med några penseldrag försöka berätta

Svartvitt foto av en oljemålning från det historieromantiska 1800-talet - ett fantasiporträtt av Knut Posse. Hänger på Bergqvara gård.

Per Erik Floman

Det Posseska trädets rötter och bladverk

WN på spaning i Jylland, Sverige, Nyland...

För två år sedan figurerade hjälten från den Wiborgska Smällen, hr riksrådet Knut Posse med eftertryck i Wiborgs Nyheter's spalter. Ändå kunde vi mellan de krigiska reportagen berätta ganska litet om hans bakgrund och ännu mindre om hans prominenta släkt. Smälleforskandet gav emellertid mersmak. WN började med ljus och lykta leta efter mera uppgifter om den store mannen och vi har dessutom känt ett behov av att ta reda på något om vad som hänt släkten efter år 1500, då Knut Posse på Kastelholm gick till sina fäder.

litet om Possarna. Viskall även konkretisera det hela med några godtyckligt valda exempelpersoner ur det präktiga släktdiagram. som fyller hela sidan 421 i Lexikon nr 143, och detta i pietetstil.

Med en svepande journalistgest kan man inleda betraktelsen med att det på den nämnda sidan, som omfattar 15-16 generationer Possar födda på 1300-talet fram till senaste sekelskifte, finns till exempel tre statsministrar, fyra riksdagsmän, fyra landshövdingar, tretton generaler och överstar, sju högre jurister, några på presidentnivå, hovherrar, kammarrherrar etc. etc. Atminstone åtta hade riksråds värdighet. En påtaglig gemensam nämnare är att Possar genom tiderna innehåft betydande jordegendomer. - Av herrarna lystade tolv till förnamnet Knut, tio till Nils, sex till Mauritz och fem vardera till Arvid och Fredrik.

Kuriosa ur ättartavlan

Såsom tidigare nämnts var "vår" Knut Posse barnlös, så det är med brodern Nils som det börjar. Hans son *Axel*, riksråd även han, hade två söner. Även de hette *Knut* och *Nils* och det är från *denne Nils* som dog 1603, som ättens nulevande grenar härstammar.

En passant noterar vi på den knutska sidan att riksrådet och hovrättspresidenten Knut (1592-1664) blev friherre, men denna gren är utslocknad på manssidan. På den nilska sidan ser vi att en *Axel*, hovjunkare och död 1633 hade en sonson Mauritz, som blev friherre 1673, och han

är stamfar till nuvarande friherrliga grenen Posse af Säby.

Fredric Arvidsson Posse levde 1727-1794. Då han kom att ha ett och annat att göra med Finland, skall vi syna honom litet närmare i sömmarna. Fredric blev sedermera gene-

Fredric Posse. Målning (beskuren) av O Arenius. Foto SPA.

rallöjtnant och var i ett skede chef för Nylands infanteriregemente samt för Tavastehus regemente. Åren 1788-90 fungerade han faktiskt som "kommenderande general i Finland", vilket emellertid inte var så fint som det låter. Generalen hade nämligen fallit i onåd hos Gustaf III och han undanskuffades från dennes entourage genom uppdraget i Finland.

Fredric basade även för Österbottens regemente och var ledamot i den fästningskommission som kom att motsätta sig Sveaborgsprojektet, liksom Hattarnas försvarspolitik. Fredrik Posse var med om att starta krigsskolan i Haapaniemi och "blev tidigt varse den begynnande officersoppositionen i Finland". Han var faktiskt en kort tid efter krigsutbrottet mot Ryssland 1788 överbefälhavare, men återkallades vid årsskiftet till Stockholm och ersattes av J.A. Meyerfeldt. Posse beskrivs som en duktig administratör i militära sammanhang, men som person tycks han ha kritiserats.

En märkesman av senare datum må tjäna som exempel nr 2: *Arvid Rutger Fredriksson Posse* - pappan Fredrik Salomon var landshövding - levde på 1800-talet (1829-1901) och kom att gå till historien bland annat som konungariket Sveriges statsminister.

Arvid Posse var jurist och ägare till Charlottenlund i Snårestad. Han var en stark och kunnig personlighet och anlätades av samhället i otaliga uppdrag. I riksdagen deltog han 1856-66, bland annat som ordförande för bankutskottet och han satt i Andra Kammaren 1867-81, varav en tid

som dess talman. Han var rikets statsminister åren 1880-83 och därefter president i Kammarrätten fram till 1899.

Hans förstahustruhette de la Gardie och maka nummer två var Ebba Augusta Hägerflycht. Redan under studietiden var Arvid Posse en ivrig skandinavist och reformivare. Som politiker representerade han med kraft agrarkapitalet. Han var också skånsk bankman och visade intresse för järnvägar och andra kommunikationer. Han var för en decentralisering av statsmakten, han var anti-byråkrat och skånsk provinspatriot. I fråga om representationsreformen höll Arvid Posse på principen om allmänna val och han var en av Lantmannapartiets grundare.

Under hans tid som statsminister var den svenska försvarsfrågan en brännande fråga och när riksdagen gick emot honom i den, anhöll han om avsked. Efter krisåren och genom sitt nya äktenskap blev Arvid Posse mäktig förmögen. Till hans tidigare ägor kom Taxinge-Näsby samt Åkers Styckebruk och han lär ha kunnat leva ett tämligen luxuöst liv. Han var också styrelseordförande i Höganäs, där han vid en strejk tog ställning emot facket, trots sin omvittnade folklighet i umgänget med bönderna.

Och damerna?

För att inte ge jämställdhetsombudsmannen, som kan tänkas lura i buskarna, brånse vill jag även plocka fram en av damerna Posse, vars namn är välbekant för många läsintresserade även i Finland. Det gäller författarinnan *Amelie Posse*, som levde från 1884 till 1957. Hon var dotter till Greve Fredrik Arvidsson Posse och Auda Gunhild Wennerberg och alltså sondotter till statsminister Arvid. Hon var mångsidigt begåvad, språkkunnig och konstnärligt lagd. Hennes uttrycksmedel skulle bli skrivandet,

Arvid Posse

i form av en stor mängd artiklar och ett antal bokverk av memoartyp. Hennes texter återspeglar utöver det personliga även mycket av den europeiska historien under första hälften av 1900-talet.

Amelie Posse

Amelie gifte sig med professor S.A. Bjerre, men det ledde småningom till skilsmässa. Hennes andra man blev den tjeckoslovakiske konstnären Oskar Bratzda och det skedde i Rom 1915. Senare förvärvade paret ett slott i Tjeckoslovakien, Lickov, och Amelie engagerade sig intensivt i kampen för sitt nya lands självständighet. Men 1938 hamnade slott och ägor på den tyska sidan om gränsen. Det aktiva paret prickades och för att rädda mannen tog de ut skilsmässa och Amelie reste till Sverige. Där ägnade hon sig åt flyktarbete, för vilket och för sin antinazistiska hållning hon blev vida känd. Efter kriget återvände Amelie Posse till Tjeckoslovakien, där hennes intresse nu inriktade sig på de fördrivna sudettyskarnas sak. När kommunisterna 1948 tog makten räddade hon sig i sista stund till Stockholm - utan att ha återsett sin man.

I Sverige fortsatte Amelie Posse sitt författarskap trots vacklande hälsa. Efter hennes frånfalle avslutade Ture Nermans sin nekrolog om henne med följande vackra ord: "Efter-

världen kommer att söka grevinnan Posse inte så mycket i Sveriges adelskalender. Hon hör främst hemma i Frihetens."

Den dag som i dag är

Den här avporträtterade posseska ambassadören Fredrik gjorde oss den äran den 4 juni 1996 genom att närvara vid invigningen av utställningen "Det svenska Wiborg" på Wiborgs slott. Han visste bl.a. berätta att det utöver de så kallade historiska Possarna finns en del andra släktmedlemmar som är ganska intressanta. Till exempel en Arvid Posse, som gifte sig med en dotter till Lucien Bonaparte, Napoleons broder, samt några ättlingar till de Possar som blev kvar i Ryssland efter Karl XII:s krigståg.

I dag omfattar släkten Posse ca 80 personer i en friherrlig och en grevlig gren. Det finns alltså fyra större gårdar kvar i släktens ägo, nämligen Vreten och Stora Dala i Västergötland, Ullälva i Östergötland och Bergqvara i Småland, vilket gods ägs av Fredrik Posses bror Nils. De flesta Possarna är bosatta i Sverige.

Happy end

Men, hear hear, vi behöver inte gå efter ån efter allt vatten, ty i Finland, i västra Nyland, lever det en familj, där både hustruns och makens föräldrar var Possar. Sjävfallet sökte sig WNs reporter till denna familj, Hillevi och Johan Rappe, som gav min maka och mig ett mycket älskvärt mottagande i sitt vackra hem på Olsböle gård i Tenala. Fredrik Posse är för övrigt kusinbarn till Rapparna.

Hillevi Rappes mor hette Posse och hennes man Johan är hennes kusin, ty deras föräldrar var syskon. Hillevi Posse, vars far avled innan hon kom till världen, var bara två år gammal då hon miste sin mor. Hon hade tre syskon och de föräldralösa barnen togs omhand av släktingar. Hillevi, vars mor var född Bruncrona,

adopterades av Carl Gustaf Bruncrona och växte upp i Finland. Isinom tid ärvde hon sålunda Olsböle gård. Hillevi ingick 1948 äktenskap med sin kusin Johan Rappe.

Olsböle är en stor egendom, som Bruncronorna ägt sedan 1832. Markerna har genom torparlagen och kolonisationsförfarandet efter kriget något naggats i kanterna, men omfattar ändå i dag 112 hektar lantbruksjord, 350 hektar skog och 120 hektar impediment. Gården sköts i dag av sonen Carl Gustaf. Dottern Emelie, gift Lindgren, bor i Sverige liksom sonen Erik. Sonen Axel verkar som journalist och bor i Billnäs.

Herrskapet Rappe berättade för oss om sin släkt och de var mäktigt förvånade över det stora intresset för Possarna från wiborgarnas sida. På en diskret fråga om i vilken mån den Wiborgska Smällen ingår i det Posseska s.k. allmänna medvetandet svarade fru Hillevi med ett charmfullt smil att kunskaperna härom på den

Hillevi och Johan Rappe på Olsböle gård.

svenska sidan nog är ganska parentetiska. Efter allt det ståhej som wiborgarnas firande av Smällen samt slottsutställningen fört med sig, är

det tänkbart att fabror Knuts förtärlighet fått sig en positiv puff i släktingarnas medvetande.

Vi fick bland annat betrakta ett porträtt av Rapparnas morfars farfar, hr landshövdingen Axel Posse, som sågs så framstegsvänlig ut att han redan då bar en ring i vänstra örat...

Johan berättade också om förfäder som hade följt med konung Karl XII ända till Bender. Två bröder Posse hade slagits och tillfångatagits vid Poltava 1708. Den ena lyckades snart undkomma, men den andre, då löjtnant Arvid Posse, satt fången ända till 1711 då han lyckades fly hem till Sverige, där han engagerade sig för konungens strävanden och avancerade till dennes generaladjutant. Han följde Karl XII på det olyckliga fälttåget till Norge och var en av dem som såg sin konung stupa vid Fredrikshall.

Med dessa ströplöck under mina strövtåg i biografisk geografi och vid kontakter med sentida släktingar till den tappra krigsherrn Knut Posse, som hösten 1495 slogs för vår hemstad, hoppas jag ha kunnat ge Wiborgs Nyheter läsare en liten inblick i det Posseska släkträdets urgamla rötter och yppiga bladverk.

Borgruinen på Bergqvara.

Det svenska Wiborg utställt på Slottet - högtidlig invigning

Två busslastar av förväntansfulla wiborgare jämte ättlingar startade i arla morgonstund den 4 juni 1996 för att delta i invigningen av utställningen Det svenska Wiborg på Wiborgs slott. Inte ens den alltjämt mycket sovjetiska noggranna granskning, där man måste redogöra för varje "kaksi markka" man ägde, dämpade den glada stämningen.

Väl framme vid målet vandrade vi med C.J. Gardbergs sakkunnig guide in i staden genom den gamla Fredrikshamnporten längs urgammal stenlagd väg, som gav den rätta historiska stämningen, men som dock inte lämpade sig för alla skor! Efter en kort rundtur i innerstaden var det tid att dra sig till slottet för vårt egentliga rese mål - invigningen av det s.k. svenska rummet.

Idén till projektet föddes våren 1995 och primus motor för det hela har varit Hans Andersin med arbetsgruppen Mikael Westerback, arkitekterna Mona och Lars Hedman samt Ulf och Kurt Nyberg. Hjälper med det praktiska har gruppen fått

av bl.a. Rolf Grönberg och Robert Rothe, och att t.o.m. självaste slottschefen Svetlana Abdulina målade värmeelementen finns dokumenterat bevis på!

Utställningen Detsvenska Wiborg är en vandring genom tiden 1293-1710 med hjälp av föremål, kartor och bilder med texter på Wiborgs fyra språk plus engelska. Texterna har granskats av C.J. Gardberg och Per Erik Floman. Utställningen i det lilla rummet på Slottet är både informativ och stilig. Alla som har jobbat med projektet är värda heder. Det är att hoppas att även stadens nuvarande invånare tar vara på tillfället att stifta bekantskap med sin stads historia.

Den 4 juni hade av slottet förklarats som den svenska kulturens dag. På förmiddagen hade man ordnat föredrag om den svenska tiden i Wiborg för den ryska publiken. På eftermiddagen var det dags att officiellt inviga utställningen Det svenska Wiborg. Och det gjordes med champagne, rysk naturligtvis, läckerbitar, finska för balansens

skull, och tal av slottschefen, stadsdirektören och primus motorn samt sång av Wiborgs akademiska sängkör, som sig böri sammanhanget även på svenska! Därefter kunde den talrika festpubliken, enligt uppgift 120 personer, studera utställningsföremålen. WN-redaktörens åg till sin glädje att det flitigt bläddrades i årgångarna av Wiborgs Nyheter.

Efter invigningshögtidigheterna samlades vi till middag i Runda Tornet, där förrättssoppan serverades ur en skål av den som satt bäst till. Vid mitt bord råkade det vara Fredrik Posse, och greven tog slev i vacker hand...

Innan hemresan anträdde han sällskapet ta sig en kvällspromenad på Torkeln. En ann, som aldrig upplevt den äkta wiborgska Torkels-esplanaden, kunde ändå gott föreställa sig hur man förr i världen under vackra sommarkvällar flanerade längs gångarna.

En Ann

Var man går i en hatt

från Wahlman

grundad i Wiborg 1901

Norra Esplanadgatan 35

Fr.v. tolken Wladimir Ilivitzky, slottschefen Svetlana Abdulina, stadsdirektör Kiriliev och Hans Andersin.

Den talrika festpubliken fyllde upp rummet.

WN fortsätter att rapportera om vad som under det gångna året inträffat på olika sektorer i den forna hemstaden.

Blomrabatter och nätta dievuscki

Under en solig sensommardag besökte WNs reporter Vyborg. Stadsbilden uppvisade nu några nya drag. Påflugna huliganer och Ladabilar med suspekta brännvinsförsäljare syntes inte till. Köpenskapen har tydligen getts mera organiserade former. Vid stationstorget och mitt emot Lallukkas "palats" stod rader av moderna, gula kiosker och torghandeln blomstrade.

Parker och planteringar var bättre skötta. Blomstren vid Salutorget, Revonhäntä och nya Domkyrkoparken var påkostade och vackra.

Salutorget var bräddfyllt av stånd med enhetliga, randiga markiser, där man inför diger publik saluförde sport- och vardagskläder, nya och gamla. I Finska Bokhandelns fönster stod skyltdockor iförda Livingstonkostymer. Fem restauranger och ett halvduzin kaféer annonserade i resebroschyren sina tjänster.

På Torkeln mötte man välklädda damer, somliga med dinglande lyxväskor. Nejdens tärnor uppträdde i kortkort och väljord makeup. Ännu inga slarviga paltor med reklambilder på magen.

Håller något småningom på att hända? I Provence säger man "C'est le soleil qui ment", det är solen som ljuger, men den förklaringen räcker inte till. Måhända börjar vyborgskorna nu kunna ägna sig åt sig själva och sitt yttre. Däremot har turen alls icke ännu kommit till husen, gatorna, vattenrening och toaletter. Och byråkrati, meningslös personkontroll och ordning blomstran - mindre hotfulla, men mycket irriterande.

Stjärnskott på idrottshimlen

I juli 1996 rapporterade WNs sportredaktör från Tour de France, världens kanske mest påfrestande idrottsevenemang, att en vyborgare för en dag stod i världspressens focus: Jevgeni Berzin, född i Vyborg, charmig toppcyklist som trampar på för ett italienskt stall, vann en dagsetapp och fick därför följande dag bära den legendariska gula tröjan. Tyvärr föll Berzin tillbaka under loppet, som ju pågår tre veckor. Han slutade på tjugonde plats, 38 minuter efter sensationssegraren Riis från Danmark. - I Atlant tempolopp blev Berzin femtonde. Så Vyborgs stolthet får nog förkovra sig ännu, innan han når de olympiska höjder, där t.ex. de wiborgska medaljörerna Sten Suivo och Einari Teräsvirta (boxning resp. gymnastik) gonade sig på trettioalet.

Jevgeni Berzin aus Vyborg.

Expofronten

WN tycker att öppnandet av utställningen "Det svenska Wiborg" på slottmuseet var en märkeshändelse. Den refereras på annan plats i detta nummer. Skall ni se den så fråga efter "schwedskij Vyborg", rummet ligger strax till höger när man kommer in från slottsgården till kassavestibyen.

Det bör nämnas att man hösten 1995 haft en minnesutställning över professor Otto I. Meurmans stadsplanarbeten.

En annan utställning med anknytning till Finland var den i fyra rum uppställda expon om gränsbevakningen. Den belyser tullens och gränsbevakarnas arbete, smuggling etc. och skall i princip vara öppen ett par år.

Poslednje novosti iz Vyborg

eller latest news

från det ryska Vyborg

Gatukafé vid Svartmunkegatan.

Musikliv i Vyborg

Genom sitt nätverk av kontakter har WNs musikredaktion (3:e dörren till höger) luskat fram några fakta om det nutida musiklivet i Vyborg.

Turister förevisas gärna den hjärtnyppande konstskolan för barn i Hyacintii kapell. Men staden kan också stoltsera med ett musikinstitut med undervisning i pianospel, violon, cello och dragspel samt blåsinstrument. Institutet har en "rysk folkorkester", stråkeensemble och kör, och så lär det finnas en "city symphony orchestra", säger vår sagesman.

Hon berättar även att Vyborg strax efter kriget höll sig med hela 7 militärkorkestrar. Det behövdes väl för att hålla humöret uppe inför hotet från den lilla grannstaten i väster? Hornbanden blev med tiden färre och sedan 1983 saknar staden militärkapell, sade rapportören litet snopet. Man får hoppas att de nutida musicerande vyborgarna fått höra om stadens fina musiktraditioner.

Kyrkonytt

En originell notis i HS berättar att vår lutherska kyrka skulle ha erhållit en skrivelse av nordvästra Rysslands nya apostoliska kyrkas regioncentral. I denna anhålles att den finska kyrkan förklarar sig avstå från sin äganderätt till den i kriget förlorade dominikanerkyrkan, dvs. landsförsamlingens kyrka. Denna är ju fruktansvärt illamedfaren. Apostolerna önskar nu återuppbygga exteriören och modernisera det inre för att ha ett tempel för sina lokala anhängare. Innan man sätter i gång önskar man få ryggen fri för överraskningar. Denna egendomliga begäran tyder på dåligt samvete och är en kitslig politisk nöt, som vår kyrka, när detta skrives, valt att bordlägga.

I augusti invigdes två historiska krigsmonument i Vyborg. Finland och Ryssland har ett samarbetsavtal rörande fältgravar och minnesmärken. Undervisningsministeriet arrangerade den här gången sex dylika ceremonier på Näset, varav två i Vyborg.

Den ena för att hedra minnet av de vid Summai Vinterkriget stupade, som förts till Gamla Domkyrkan för vidaretransport till hembygden, men som blev kvar under kyrkans ruiner när den kort före krigsslutet bombades. De hittades 1941 och välsignades till gravens ro på kyrkoområ-

det, där man nu invigde ett minnesmärke, skulpterat av Heikki Häiväoja.

Den andra ceremonin ägde rum vid Landsförsamlingens kyrkas begravningsplats, där 206 stupade hade begravats. Vid bägge tillfällen nedlades kransar av statsrådet, försvarsmakten, de närmaste, olika organisationer samt också ryska civil- och militärmyndigheter och representanter för invånarna i staden. Vid minnesstenarna planterades träd för att cymbolisera livet.

Inte ens två månader fick monumentet vid Gamla Domkyrkans ruin stå orört. "Huliganer", för att tala med stadsdirektören, har demolerat minnesmärket. Officiell ursäkt har framförts och man har bjudit in de våra att dryfta minnesstenens återupprättande - desskötsel svarar enligt avtal ryssarna för.

Petri Pauli Kyrkas nya altare.

Petri Pauli kyrka är färdigrepärad! Den 12 maj 1996 ordnades en högtidlighet för att fira detta i den fullsatta kyrkan. Akten inleddes med en tacksägelsegudstjänst, där de finska prästerna Jorma Kallio och Aimo Kymäläinen officierade. Så bjöds det på kyrkkaffe till tonerna av psalmsång, ackompanjerad av Oksana Tsyba.

Reparationsarbetena hade pågått sedan 1994 och var huvudsakligen finansierats av vår kyrkas utlandshjälp. Ryska entreprenörer utförde jobbet, med den äran, under ledning av byggmästare Jouko Pulkkinen, medan planeringens kötsav arkitekt Juha Lankinen. Utöver målningsarbetena har kyrkan nu fått ett litet kök, ny stor takkrona, predikstol, här avbildat altare, samt harmonium och av vaktmästaren med stolthet uppvisade toaletter.

Eliaskyrkan nästan återuppbyggd i augusti 1996. Skorstenen i fonden för ateismens talan...

Kommersen på Salutorget 15.8.1996.

Församlingen behöver kontinuerligt pengar för driften. Ett tips för kollektgivare: undvik slantar i byttan, ryssarna kan inte växla in dem, ge hellre sedlar.

Monrepos, Aalto och Agricola

Här finns inget positivt att inrapportera. Man har inte lyckats omvandla planer och förhandlingar till praktiska åtgärder på grund av den ryska partens brist på resurser.

I Monrepos tillkommer ännu de upprepade stölderna. Trots att de finska, frivilliga hjälparbetarnas stödjepunkt, en barack, omgetts med plank och låsta portar har tjuvar härjat där och farit i väg med verktyg, byggmaterial och t.o.m. värmelement. Tillrågapå allt säger media att "museichefen" på stället Igor Ljamin misstänks för bokföringsfiffel. Pro Monrepos-föreningen har efter sex års arbete skapat grunden för renoveringar, men ger nu upp och staten får ta vid.

De internationella kampanjerna och de inhemska planeringsarbetena för renoveringen av Aaltos bibliotek fortsätter, men påfältet går det trögt.

I detta bibliotek väntar sedan tre år tillbaka en replik av Mikael Agricola staty, donerad av Viipuri-Säätiö, på att stadens nuvarande fäder skall bestämma sig för hur de vill ha det med monumentet. Originalet försvann under Vinterkriget. På basis av tips från veteraner har intresserade grupper grävt efter Agricola på ett trettiotal ställen, men förgäves. Ett par potentiella gömställen skall ännu undersökas, därav ett som kräver dykarhjälp! Inte lär det heller kunna utslutas att Mikael dyker upp, likt salig Tyrgils, i någon museikällare.

Sociala samarbetsförsök

Villmanstrands stad och Vyborg har redan tidigare haft ett visst samarbete på idrottens och kulturens område. Nu har man utvidgat spektret till den sociala biten. Tjänstemän från den roteln har gjort studiebesök hos varandra.

Toukolan Kansanopisto har donerat finska läroböcker till Vyborgs engelska skola. Märkligt nog läser ett fyrtiotal elever här finska. Hittills hade "svarta tavlan" varit enda läromedlet. Toukoliterna har även stött finskundervisningen genom årsstipendier.

En imponerande privat hjälpsats görs av veteranen, f.d. popsångaren Vilho Kohvakka, alias Olavi Kivikoski eller Suomen Cannon.

Han är sedan 1987 själv rullstolsbunden. - Vid en resa till St Petersburg såg han en rysk flygmajor, som mist båda benen i kriget, hasa sig fram på klädtrasor, säljande sina egna medaljer på gatan. En liknande syn i Vyborg fick Kohvakka att i stor skala börja ragga upp begagnade rullstolar på finskasjukhus. Han låter reparera dem i Lahtis. Till dags dato har Kohvakka finansierat och transporterat 160 rullstolar till veteraner i Vyborg, och dessutom kryckor, rollatorer och hörapparater! Nyligen förde han kläder för 100 000 mk till Vyborg och nästa projekt är en ambulansbil!

Business

Vyborgsskeppsvarv grundat 1948 vid Havis skall intensifiera samarbetet med Kvaernerkoncernen, som 1991 köpte 19 % av varvet, "JSC Vyborg Shipyard". Nu ökas innehavet, som blivit intressantare genom att Norske Veritas beviljat varvet kvalitetscertifikat till 75 %. Man sysslar med delleverans, till ojeriggas, specialfartyg, pramar och delar till Mc Gregorvarvet i Pikis. Vyborgs varv sysselsätter 3 000 personer. - WN har hittills förgäves sökt svar på frågan vad de övriga 82 000 stadsborna livnar sig av.

Intresset för fastighetsaffärer i samband med privatiseringsförsöken spirar också i Vyborg. Bl.a. köpte en rysk affärsman det Lallukkaska granituset vid Repolagatan, en ruin där bara ytterväggarna gapar kvar. Detta hus har nu annonserats till salu även i Kauppalehti för två miljoner mark. - Det sägs att Hotell Mellbom, Veckroothska huset vid gamla Rådhusorget kunde köpas för en mark mot att det nedbrunna huset återuppbyggs. Härlig hotelltomt med utsikt mot Slottet? Men utländska köpare aktar sig, ty än så länge saknas en sådan rysk lagstiftning som skyddar ägareskapet. Dessutom bryr sig säljarna inte om de "fridlysta", skyddade fastigheterna, där ett köp kan kollidera med den ryska lagen. Pass mal auf!

Den grymma verkligheten

Den som besöker Vyborg glömlätt bort den hemska paradoxen: Man betraktar och begrundar hur invånarna i gamlastan ter resp. beter sig, liksom skådespelare på den av andra uppsnickrade scenen. Medan den överväldigande majoriteten bor och rör sig i det nya österut belägna cityt. Den stadsbild som här stiger fram är ett fullständigt främmande, historielöst betongsamhälle med en livsstil som från en annan planet. De här människorna, som bor i Vyborg utan egen personlig förskyllan, skulle man unna ett besök på wiborgsvenskarnas utställning på Slottet, vilket härmed som vänlig inbjudan meddelas. Pazjalusta!

Pjotr Jarlovitsch

Tore Modeen

Wiborg 1870-71

en stad med mycket svenskar

Wiborg tillhörde Sverige ända fram till 1710 (1721). Sedan var staden rysk under hundra år. När Wiborg 1811 anslöts till det autonoma storfurstendömet Finland (under ryske kejsaren), återstod det inte mycket mera av det svenska. Men eftersom storfurstendömet styrdes på svenska och skolväsendet till en början var svenskt, fick Wiborg så småningom en viss svensk prägel. På grund av att befolkningsunderlaget var så brokigt, blev det svenska inslaget likväl aldrig dominerande, om man gick på djupet. Men utåt sett framstod Wiborg under den senare hälften av 1800-talet som en lika svensk stad som mången annan istorfurstendömet. Med svenska som skolspråk och med inflyttning av västfinländare blev wiborgarna i allt högre grad svenska. Framställningen nedan visar att alla stadens ämbetsmän 1870-71 hade svenska (eller tyska) namn.

Jag har valt åren 1870-71 för att ge en bild av ett mycket (finlands) svenskt Wiborg. När finska skolor till kommit slutet av seklet blev situationen en annan. Fr.o.m. 1900-talet vändes utvecklingen i riktning mot en för-finskning, ehuru det svenska elementet bibehöll en viss livaktighet efter det Wiborg förklarades som officiellt en språkigt finskt i början av 1920-talet.

Statistik

Folkmängden i Finland var 1 771 000, varav 277 000 i Wiborgs län (endast Wasa samt Åbo & Björneborgs län hade fler invånare). Wiborgs invånarantal var 13 466 (endast Helsingfors och Åbo var större). Antalet gårdar i Wiborg var 728, varav 233 byggda av sten eller tegel. Antalet rum med eldstäder var 6 480.

Av invånarna hade 2 261 svenska, 6 845 finska, 3 257 ryska, 610 tyska och 493 andra språk som modersmål. 9 802 var lutheraner, 3 120 grekisk-ryska, 376 romersk-katolska, 26 andra kristna och 142 judar och mohammedaner.

Läs- och skrivkunniga var 5 136, endast läskunniga 4 723, resten var icke läskunniga.

Ett högre (svenskt) statligt ele-

mentarläroverk för gossar verkade i Wiborg med 7 klasser och 198 elever, av vilka 153 hade svenska och 38 finska som modersmål. Den lägre elementarskolan hade 93 elever, av vilka 35 svenskar och 49 finnar. Fruntimmersskolan hade 94 elever (77:9). Därtill fungerade Nygårds uppfostringsanstalt för fattiga och värnlösa barn i Wiborgs socken.

Myndigheter och ämbetsmän

Guvernör i Wiborgs län sedan 1865 var generalmajoren i generalstaben Christian Theodor Oker-Blom. Han biträdde av landssekreterarna lagmannen Alexander Bernhard von Weissenberg och kammarrådet Henrik Emil Helsingius. Oker-Blom fungerade även som ordförande i Wiborgs läns lantbrukssällskap. Han blev senare general av infanteriet. Han antog namnet Oker-Blom då han blev adlad 1865, till dess krev han sitt namn Åkerblom.

Guvernörernas årslöner varierade mellan 16 000 och 22 000 guldmärk, medan landssekreterarna i Wiborg fick 3 600 mark och därtill 5 600 mark i taffelpengar.

Kejsarliga Wiborgs hovrätts president var verkliga statsrådet Klas Gabriel Nordenheim, som lyfte 18 000 mark i lön. Nordenheim hette ursprungligen Molander, men häns far som var guvernör adlades 1833. Innan K.G. Nordenheim blev hovrättspresident hade han varit ledamot av senatens justitiedepartement (högsta domstolen).

Wiborgs rådstuvurätt leddes av justitieborgmästaren Alexander Reinhold Frey, medan Fredrik Wilhelm Poppus var politieborgmästare. Polismästare i Wiborg var överstelöjtnanten Oskar Alfred Ahnger.

Biskopen och domkapitlet fanns i Borgå. Wiborg var på den tiden endast ett prosteri. I Wiborg fanns två församlingar: den svensk-finska och den tyska. Pastorerna var Gustaf Bernhard Mortimer Forsten och Georg Julius Nikolaus Steger. Dessutom fanns en predikant vid länsfängelset i Wiborg: Otto Wilhelm Segersvärd.

Provinciälläkare var hovrådet Axel Erik Åkesson, medan Fredrik

Kristian Frankenhaeuser var stads-läkare i Wiborg. Länsdjurläkare var Petter Erik Ericsson. Förstaapoteket ägdes och förvaltades av Achates Thuneberg, medan de två övriga apoteken sköttes av andra än rättsinnehavarna: Gustav Viktor Ekroos och Stigzelius.

Postförvaltare var Theodor Boisman. Stationsinspektör var Gustaf Niklander.

Länslantmätare var Berndt Otto Nymalm, länsarkitekt var Wilhelm von Karm samt ombud för överstyrelsen för pressärenden i Wiborg (censor) var Robert Renvald. Korrektionsinrättningen i Wiborg hade som uppsyningsman kronolänsmannen Johan Petter Thessén. Finlands Banks kontor i Wiborg förestods av Alexander Eugeb Wallenius. Tullförvaltare var majoren Herman Avellan. Justerare var komm.lantmätaren Karl Efraim Hynén och justitierådsmannen Woldemar Ålgren.

I Wiborg verkade ett antal konsulter - Nordtyska förbundet: kommersrådet Johan Fredrik Hackman; Sverige, Norge: Fredrik Wahl; Storbritannien: Herman Lorents; Nordamerika: John Sparrow; Spanien: Woldemar Hackman; Danmark: John Seesemann; Belgien: Herman Lydecken.

Vid den tiden bestod lärdomsskolan på andra håll i landet ännu av gymnasiet och elementarläroverket. Det kunde också finnas en lägre elementarskola. Snart skulle man emellertid sammanslå skolorna till lyceer. I Wiborg var man före sin tid, ty där hade gymnasiet redan indragits (tidvis hade där verkat två gymnasier) och det högre elementarläroverket kompletterats med gymnasialklasser. Några år senare (1874) blev därav Wiborgs (svenska goss)lyceum.

Åren 1870-71 var Högre elementarläroverkets rektor Carl Wilhelm Ahrenberg, konrektor var Axel Gabriel Corander. Lägre elementarskolans lärare hette Klas Israel Joakim Molander. Större fruntimmersskolans föreståndarinna hette Emma Kristina Perander och mindre fruntimmersskolans lärare Augusta Thiemé. Föreståndarinna för Nygårds uppfostringsanstalt var Eva Perdén.

I HURDAN BANK VILL DU VARA KUND?

I Aktia kan Du sköta Dina dagliga penningärenden effektivt med hjälp av modern bankteknik - tom hemifrån. Du får också individuell betjäning rörande allt från lånearrangemang till placeringsrådgivning.

Aktia är ett tryggt val. Vi har som självständig bank betjänat våra kunder redan under 170 år.

En bank Du har glädje och nytta av genom hela livet!

Aktia Bank
EN BANK FÖR HELA LIVET
<http://www.aktia.fi>

Eho osaa juhlat alusta loppuun!

Ehon kaikenkattava ammattitaito palveluksessamme. Yrityksille, yhteisölle ja yksityisille:

- cocktailtilaisuudet
- pikkujoulut
- arvopäiväjuhlat
- risteilyt, harjakaiset
- eräretket, merkkipäivät
- puutarhjuhlat
- häät, saunaillat
- kokonaistilointi

Arjesta juhlaan!

Puh. (09) 780 588
Fax. (09) 784 151

Mekaanikonkatu 4
00810 Helsinki

Slottets Herrar till pris och ära!

Wiborgs Nyheter's läsare Niklas Procopé har tillställt redaktionen en inspirerad dikt, som hans frände Georg Procopé författat 1923 till Tyrgils Knutssons minne. Poeten är identisk med den Georg P., som var en av WNs tre förvisade redaktörer i ett drama som relaterades i vår tidning 1994.

Wiborgska visioner

Här är den plats, där triumfatorn Peter i uppbläst och preobraschensk bravad begick victorian med kyrkparad och vodkaorgier och trolösheter.

Och här - vad fil av karosser och kareter, vad lysande och präktig kavalkad! Voltaires väninna hyllas av en stad, som bländats av patjomkinska tapeter.

Och här - förtryckarens sista flagga struken! Se, högt i höjden flyger lejonduken, helt morgonyr ännu, men käck och karsk...

Så skifta synerna likt barnajoller. Men hur de skifta, är där en, som håller: gestalten heter Svea Rikes Marsk.

Väktaren på Wiborgs slott av Hjalmar Procopé:

Hör väktaren på borgens mur!
Han står på post i natten
och blåser i sin gälla lur
ut över land och vatten.

Säg, väktare, hvi blåser du
alltjämt så gällt i luren?
Hvad syner stör dig allt ännu,
hvad skådar du från muren?

"Jag ser densamma syn jag sett
sen forna ofärdsdagar,
jag ser hur våld förtrampar rätt
och ser piskan stiftar lagar.

I landet härskar segrarn än
med segrarns rätt att plundra.
Hans åsyn gör att jag igen
vill skrifva sjuttonhundra.

Han håller fast vid sin metod
irfån det grå förgångna:
att aldrig visa ädelmod
åt slagna och åt fångna.

Det kallas fred vi fått till slut,
- fred finns af många sorter -
men österut, men österut
gå jämt hans fångtransporter.

Bland landets vakter är jag en,
den yttersta mot öster.
Här har jag stått sen sekler ren
och bidat dagens röster.

Jag står där jag en gång mig ställt
med handen hårt om luren
och blåser ljudligt och gällt
och faller först med muren."

Ur Under stjärnorna, 1913

Om Wiborgs förberedande skolor

I senaste nummer av WN presenterade Hans Andersin *Wiborgs Svenska Folkskola*. Nuskall vi berätta något om stadens svenska förberedande skolor.

Skrifterna vet förtälja att fröken Fanny Brandt verkade som lärare och sedermera som föreståndare för *Svenska Förberedande Skolan i Wiborg* från 1893 till 1902. Skolans adress var Magnusgatan 4. WN kan nu publicera tvenne klassfoton, erhållna av Wiborgs Arkivförening och försedda med namnförklaringar. Bilderna är från 1895 och 1902. På det senare syns Fanny Brandt själv, stående ovanför elev nr 15. Man betraktar nog det över hundraåriga fotografiet med en viss förundrad vördnad, icke minst på redaktionen, där chefredaktören upptäcker sin salig moder bland piorna.

Svenska Förberedande Skolan i Wiborg 1895. 1. Ebba Backman, 2. Rainer Breitenstein, 3. Karin Langensköld, 4. Dagny Berg, 5. Georg Andersson, 6. Olga Åman, 7. Tancred Borenius, 8. Olga Tesche, 9. Peter Starckjohann, 11. Gösta Winterbäck, 12. Gunnel Sjöström, 13. Knut Ahrenberg, 14. Sigrid Gallén, 15. Erik Collander, 16. Carl Pacius, 17. Siiri Lybeck, 18. Georg Bergh, 19. Mary Hagman, 20. Ragnar Heikel, 21. Karin Pettersson, 22. Gunnel Gräsbeck, 23. Harry Backman, 24. Erica Heiseler, 25. Rainer Selin, 26. Maria Akinschin, 27. Heddy Wahl.

Under årens lopp har WN publicerat åtskilliga klassfoton från "Clouban", tant Hanna Cloubergs skola, grundad 1915 som *Wiborgs Svenska Småskola*, vilken skulle fungera parallellt med folkskolan fram till 1932. Många äldre läsare av denna tidning tänker säkert med värme på denna lilla, välsköta skola. Nils Erik Perander skrev för några år sedan i vårt blad en artikel om "Clouban" och vi saxar här några bitar därur:

"... Dessutom höll sig wiborgsvenskarna med förberedande skolor för inträde till lärdomsolorna. I slutet av 1800-talet var den s.k. Liliuska skolan verksam för att i början av 1900-talet framträda som Stråhleska skolan, belägen inne på gården vid Biskopsgatan. Denna skola upphörde vid utgången av vårterminen 1915 och efterträddes hösten 1915 av Wiborgs Svenska Småskola, som var inhytt i det moderna huset Edeni hörnet av Vasagatan och Katrinegatan med ingång från sistnämnda gata alldeles mitt emot huset Plevna. Samtidigt verkade i Wiborg en annan småskola av mindre format, den s.k. Hellmanska skolan.

Min skolgång började i den nya skolan 1915. Föreståndarinna var fru Hanna Clouberg biträdd av fröken Hilma Kronholm. Skolan hade tre klasser för gossar och flickor och därtöver en fjärde klass enbart för flickor intill slutet av vårterminen 1916, då den indrogs som obehövlig.

Hanna Clouberg var en sträng men mycket uppskattad lärare och en skicklig pedagog, som kunde väcka elevernas intresse även för de tråkigaste läroämnena. Även Hilma Kronholm var en god och snäll pedagog och hon var allmänt omtyckt.

Såsom lärarinna i sång hade vi fröken Ringa Andersin, som även undervisade i finska i tredje klassen. Lärarna i teckning och gymnastik varierade från år till år. Skoldagen började med bön i gymnastikrummen, där även rasterna tillbringades. Under rasternas sysselsattes eleverna med bland annat ringlekar. Om vädret var tjänligt, fördes klasserna ut till den närbelägna sportplanen eller till esplanaden mellan Vasagatan och finska kyrkan, där man lekte "svarte man" eller "tippa" och annat.

Höjdpunkterna under året var julfesten och terminsavslutningarna. Under den s.k. "röda tiden" vintern 1918 skulle skolorna vara stängda, men våra energiska lärarinnor ordnade undervisning mer eller mindre i smyg i ett klassrum i dåvarande fruntimmersskolan. Vi fick inte bära

tuppade visserligen av, men fick inga värre blesyrer. En följd av denna fasliga incident var en sträng predikan om vilka faror som lurar i gatutrafiken. Samtidigt utfärdades förbud mot att hoppa upp på den antika bil, varmed Hans Thesleff dagligen fraktades till skolan från Juustila gård. Signaturen jämte kusin glömde bort förbudet redan följande dag och då bilen med mässingslister, tuta utanpå hytten och blanka lyktor dök upp tog vi oss upp på fotbrädet innan fordonet stannat. Detta belönades

med mycket bannor och en lång kvarsittning.

Efter "Cloubans" bortflyttning från Eden togs lokaliteterna i besittning av familjen Lindblom. Sonen Tor, sedermera rektor för Lärkan, skrev för ett par år sedan en fin liten bok, *Mitt Wiborg*, om sin skolstad. Där berättas det att skolan 1932 flyttade till Karjaportsgatan 5. Adressen får signaturen att associera till tant Gretas kafé Karjaportti i huset. Det saluförde sagolika wienerbröd och hade kanske extra utrym-

men för en liten skola? Alltnog, "Clouban" kippade efter andan, höjde terminsavgifterna från 400 till 500 mk, medan den konkurrerande Folkskolan bjöd på gratis undervisning. Sålunda fick tant Hanna lov att lägga ned sin kära skola, av ekonomiska skäl. Tant Hanna själv flyttade till det fjärran Grankulla, där hon blev föreståndarinna för pojkelevhemmet och timlärare vid den svenska samskolan därstädes.

"årg. 1926-29"

Svenska Förberedande Skolan i Wiborg 1902. 1. Ellen Hartikainen, 2. Irma Mielck, 3. Hellin Lundgren, 4. Ester Wikman, 5. Edith Ronkanen, 6. Leo ?, 7. Karl Spoof, 8. Paul Bruun, 9. Charles Jägerroos, 10. Ingegerd Glansenstjärna, 11. Daisy Friman, 12. Georg Degerman, 13. Arthur Fabritius, 14. ?, 15. Ester Lagercrantz, 16. Bror Erik Olin, 17. Walter Starckjohann, 18. Walter Gräsbeck, 19. Elise Ugglä, 20. Nora Mielck, 21. ?, 22. Hugo Degerman, 23. Ingeborg Igoni.

Viipurin Lauluveikot 100 år!

Pigg arvtagare till Wiborgs Sångarbröder

I april 1897 grundades manskören Wiborgs Sångarbröder, gemensligen kallad WSB. Kören hade till syfte "att utveckla och befrämja intresset för kvartettsång". Den uppträdde vid både solenna och gladare tillfällen och den sociala dimensionen, klubblivet, var väl omhändertagen. Körens officiella språk var svenska. Stadgar och repertoar var tvåspråkiga, men i och med språkrelationernas förskjutning började det gnissla i leden. Namnet blev tvåspråkigt 1919, och 1930 ledde de beklagliga motsättningarna till att de korister som önskade en helt finskspråkig kör fortsatte under namnet Viipurin Lauluveikot, medan de som var övertygade om tvåspråkighetens värde grundade en kör med namnet WMK, Wiborgs Manskör - Viipurin Mieskuoro. Det originella i detta sammanhang var att det i bägge körerna fanns sångare ur båda språklägren.

En inte ointressant sak kan här omnämnas. År 1912 tog WSB, med sin ledande gestalt Hjalmar Hellström initiativet till grundandet av ett tvåspråkigt kvartettsångarförbundet 1913. Dess första "överdirigent" blev wiborgaren, arkitekt Allan Schulman. Som en följd av språkgrälen sprack sedermera detta tvåspråkiga förbundet, men när 1936 Finlands Svenska Manssångarförbundet grundades blev Hj. Hellström dess ordförande, ända till 1945.

Wiborgs Manskör, som var en av de stiftande körerna vid förbundsgrundandet, hade dock inte kraft att ta ny sats efter krigen, utan upphörde. Men Viipurin Lauluveikot fick redan i Wiborg fotfäste och har sedan kunnat fortsätta sin verksamhet med både god anslutning och framgång. I dag har kören 90 aktiva korister!

WSB respektive VLV hade under de första decennierna i hemstaden etablerat sig på en god musikalisk nivå med årliga konserter och populärt klubbiv. Man reste både hemma-

Politisk historia illustrerad av sångarmärken.

WSB 1897-1919

WSB-VLV 1919-1930

WMK 1930-1944

VLV 1930-

vid och utomlands, i början till St Petersburg, senare Baltikum och Ungern. På körens program stod även anskaffning av nya kompositioner, tävlingar, nottryck och jubileumsskrifter.

Förlusten av Wiborg var ett hårt slag, men Viipurin Lauluveikot reste sig ur askan och slog rot i huvudstaden. Man kunde snart konserterna igen och från 1953 har man gett årliga adventskonserter i Johanneskyrkan. Småningom hade man resurser att resa ut och det är imponerande att VLV inte bara sjungit i de nordiska länderna utan även i Syd- och Centraleuropa samt två gånger i USA och Kanada. Gärna ses kören vid karelska evenemang och man gör sitt bästa för att förvalta de wiborgska traditionerna, som enda kvarvarande manskör. Kören har förlagsrätten till ett hundratal kompositioner.

Bland personligheter som styrt skeppet må här nämnas den första dirigenten, hovrättsfiskalen Alexander Schröder och framför andra länsarkitekten och musikkritikern Allan Schulman. Han ledde kören i 25 år. Under wiborgstiden dirigerades kören ytterligare av militärkapellmästare Lauri Näre, tonsättaren Sulho Ranta och Felix Krohn samt organisten Theodor Björklund, sånglärare vid Svenska Lyceum i Wiborg. I Helsingfors svingades taktpinnen av Rainer Veisterä, Taneli Kuusisto och Martti Louekoski samt under hela 32 år av Pauli Neuvonen. I dag leds VLV av dir.cant. Jarmo Lehto. Ordförande är generalmajor Matti Vanonen. Man har även en veterankör, där det ännu finns "riktiga" wiborgare i ledet.

100-årsjubileet skall firas "the big way" med festkonsert den 13 april 1997 i Finlandiahuset, resa till Wiborg, festgudstjänst och expo i Karjala-huset.

Wiborgs Nyheter stämmer gärna upp ett hyllningsackord, i dur, över språkgränsen!

Inviqningen av Självtändighetsmonumentet 1927 på den plats som nu återintagits av Peter den Store.

Motorsport i Wiborg på 1930-talet.

Vellamo - en av de nio båtarna som från Slottsbron trafikerade Vikens villabebyggelse.

Enligt Lauri Sarasmaa (i Karjala) togs bilden den 16 maj 1919 eller 1920 framför Nya Domkyrkan - troligen i samband med en parad.

Den 16 maj 1933 togs paraden i Wiborg emot av general Mannerheim jämte vitmössiga generalitetet.

Wiborgs Nyheter tackar bildleverantörerna:

- Lars Aminoff
- Hans Andersin
- Per Erik Floman
- Stig Fonselius
- Erik Francke
- Tor Fält
- Sture Gadd
- Carl-Jakob Gardberg
- Bror Hästö
- Anni Lampén
- Heikki Mälkki
- Anne Niemi
- Mirja Paatero
- Marica Paersch
- Fredrik Posse
- Jarl Pousar
- Lauri Sarasmaa
- Leo Tuderman
- Wiborgs Arkivförening

Detta klassfoto från mitten av 30-talet är insänt av wi- och göteborgaren Stig Fonselius. Han har identifierat nästan alla. Nere fr.v. Stig F., Sven Jaatinen, Kurt Åman, Hans Fonselius, Heinz Ramm-Schmidt, Kim Hahnsson och Nils Sellberg. Högre upp Ulf Martin, Curt Gerlin, Börje Engström, Göran Jaatinen och Kaj Becker.

Wiborgs järnvägsstationer - drama i tre akter. I: Den gamla stationen, med Suomenvedenpohja i fonden, låg en bit mot Papula från den nuvarande. Den var ritad av arkitekt Carl Albert Edelfelt, målarens far. II: Saarinen-Gesellius' förnäma skapelse, invigd 1913, sedd ur ovanligt perspektiv utmed Repolagatan. III: Förödelsen i augusti 1941. - Den nuvarande, snuskiga och stilllösa byggnaden förtjänar inte att tas med i denna svit.

P.s. Väster om den äldsta stationsbyggnaden, i ändan på Alexandersperspektivet, reste sig nedan avbildade hus, som hyste Hotel d'Europe. Järnvägens skrammel måtte ha varit lika störande som på hotel Drushba...

City-Isännöinti Oy

Gresavägen 6 B
02700 Grankulla
tel. 505 3596
050 62 426

Lars H. Aminoff

Aminoffar

Hågkomster gjorda av en undersergeant

Författarens farfarsfar Berndt Adolf C. Gregori Aminoff (1809-1875), nybliven änklings efter hustru Ida Mathilda Avellan, med sina sju barn fr. v. Berndt Ivar, Adolf Petter, Sigrid Maria g. Gripenberg, Carl Gregori (i famnen), Elna Herminia g. Pacius, Mathilda Eleonora Carolina Margaretha g. von Nandelstadh och Ida Emilia g. Nyberg.

i Wiborg

vid lätta fältartilleriet

Det är antagligen så, att Ansvarige Utgivaren inte avsåg stormakten Finland-Sveriges hela historia, när han gav mig uppdraget att skriva om Aminoffar i Wiborg.

De äldre manliga varallmilitärer. De gingo dit svärdet pekade och generalerna befallde, varför gränständerna i öster och garnisonerna över hela Riket blev deras hem. Med tillhörande flyttningar av bohag, barn och betjäning på slädar och vagnar och med mindre segelfartyg längs kusterna. Flyttningarna mellan garnisonerna skapade officersfruar av stål. Den äkta mannen gav sig iväg till nästa krig och frun skötte det hela. Viktor Ek var ej ännu uppfunnen.

För att få stabilitet på det hela har jag valt två riktiga wiborgare - i vardera ändan av det historiska skeendet så att säga.

Krigsöversten Zacharias

Zacharias Aminoff, född 1634, krigsöverste och Konungens man, slogs i alla krig hans Konung hittade på. Han tjänstgjorde flera gånger som tillförordnad kommandant i Wiborg. En dag år 1690 väckte översten av ett förfärligt liv i gården där han bodde i staden, strax över sundet mellan stad och slott. Det var varken kanoner eller kosacker den gången. Huset stod i brand, och det var inte vilket hus som helst. Översten, på denna tid titulerad kommandant, hyrde gården av änkeborgmästarinnan Lifman. I branden förlorade Aminoff hela sin lösegendom samt sju hästar. Gården, det som fanns kvar av den, inköptes sedermera av staden, som där uppförde sitt rådhus, vilket senare skulle bli museum, som bekant.

De följande åren var för Zacharias A. ett ändlöst krigande mot den allt aggressivare ryska erövraren. Under 1700-talets första tio år var Wiborg ett äkta gränsfäste och sedan Nöteborg fallit Finlands verkliga lås.

På våren 1710 slog Ödet slutligen till mot Finland, Borgen och Zacharias själv. Den 15 juni föll stad och borg, och Zacharias dog i Wiborg i juli. Över det svenska Wiborg föll tsar Peters väldiga skugga.

Zacharias änka Brita Maria, född Silferhjelm, fördes i fångenskap till Ryssland trots överenskommelsen med tsaren. Hennes vidare öden är okända.

Med åsidosättande av allsläktforskning bör berättas, att detta skrivs på Villagatan i Helsingfors anno 1996 i den bostad som min fru och jag fick lösa in ur Annuli Silferhjelm dödsbo. En sentida ättling, även hon född i Wiborg.

Farfar, Adolf Petter

Nästa wiborgare är min farfar Adolf Petter Johannes Aminoff, född i Wiborg 9.1.1856 och död i Helsingfors 20.8.1938.

Den lyckliga händelsen, farfars födelse, hade en storpolitisk bakgrund. Den förenade engelsk-franska flottan härjade under Krimkriget Finlands kuster och min farfars far blev kommandant till Wiborg för att biträda kommen-

danten i stadens försvar. Något att tänka på för förenade Europaentusiaster av årets årgång.

Min farfars och Wiborgs öden återförenades långt senare, och som vanligt när Ödet dirigerar pjäsen, på det mest dramatiska sätt. Hösten 1901 upplöstes alla finska värnpliktiga regementen inklusive Dragonregementet. Bobrikoff spelade en avgörande roll i denna process. Adolf Petter, som tjänat sin tsar troget, befann sig plötsligt utan levebröd. År 1902 reste översten till Wiborg för att uppvakta stadens fäder och om möjligt skaffa sig arbete. Uppvaktingen ledde till en politierådmanstjänst och översten med familj blev wiburgenser.

Men därmed var det ingalunda slut på dramatiken i familjens liv. Tvärtom kan man säga att de dramatiska händelserna knappt ens hade börjat. I juli 1903 gav samme Bobrikoff order om att avskeda samtliga magistratsmedlemmar i Wiborg och i augusti samma år hade senaten behandlat ärendet och tillställde min farfar ett beviljat avskedsbrev samt en order att inom sju dagar lämna landet såsom farlig för den statliga säkerheten.

Adolf Petter Johannes Aminoff, född 1856 i Wiborg, död 1938 i Helsingfors.

Förvisningsåren tillbragte Adolf Petter som tobakshandlare i Stockholm, en framgångsrik sådan eftersom självaste Konungen i Sveriges land efter att ha hört berättas om översten som sålde cigarrer i hans huvudstad, betänksamt gjorde reflektionen, att om någon av hans officerare råkat lika illa ut så hade han knappast klarat sig lika bra.

Den politiska vinden svängde emellertid, och familjen Aminoff kunde 1905 återförenas i Wiborg. Rådmanstjänsten var borta, men min farfar lyckades få en kamrerartjänst vid trafikkontoret.

De följande åren var de lyckligaste i familjens liv. Barnen blev studenter, lämnade Wiborg för att studera, skaffade sig yrken och egenfamiljer. Sonen Harry var min far. Sonen "Benti" blev arkitekt och dottern Hedvig gifte sig med doktor Fridolf Hisinger.

Tillbaka till översten. Han kunde sjunga i kör på vintern och segla på

sommaren. Båten hette Amaryllis och sången ljöd nog också på sommaren.

År 1917 hade översten ingen vakans vid Skyddskåren i Wiborg, men han blev uppmanad att organisera Skyddskåren i St Michel. Detta innebar täta resor på egen bekostnad och arbetet tärde starkt på familjens ekonomi. I januari 1918 inträffade sedan de dramatiska händelser, som drog in översten i Frihetskriget, där den gamle herrn, som aldrig tidigare krigat på allvar, kom att spela en för Wiborg avgörande roll.

Den 23 januari 1918 hade Wiborgs Skyddskår samt medlemmarna i många kårer på Näset dragit sig ut ur Wiborg inför hotet från den övermäktiga röda sidan. Kåreerna samlades på Venäjänsaari, i kommerserådet Sellgrens villa, några kilometer längs Wiborgska vikens is. Befälhavare var löjtnant Hägglund, den nuvarande arméchefens far. Hägglund återvände emellertid genast till Wiborg och slog larm om skyddskåristernas öde. Det var fråga om flera hundra man, då även landsortskåreerna från Näset anslutit sig till huvudstyrkan från Wiborg.

Överstinnan Annie Aminoff, f. Adlercreutz, författarens farmor.

Man ringde från Kansalaisliitto i Wiborg till min farfar och bad honom inspektera kåren på Venäjänsaari.

Venäjänsaari

Översten var mycket tveksam då Wiborgs Skyddskår inte, som man numera säger "hörde till hans ansvarsområde". Han var ju ansvarig för distriktet i St Michel. Men då hela saken kunde göras på några timmar gick min farfar med på att följande dag, den 24 januari 1918, åka med häst till förläggningen.

Traditionen berättar att Aminoff före avfärden blev uppmanad att lämna sin pistol på kansliet. Bevärade resenärer behandlades summariskt av eventuella röda vaktposter. Kusken, kontorist Turunen, underlät emellertid att berätta, att översten satt på en låda handgranater som skulle ut till kåren. På Venäjänsaari kunde överste Aminoff konstatera att läget var just

så bekymmersamt som man förmodat i Wiborg. Flera hundra man var inkvarterade i en sommarvilla utan mat och med endast sin medhavda utrustning. Efter kontakt med jägarlöjtnant Hägglund beslöts att Aminoff skulle stanna kvar och ta kommandot, samt föra kåren södra vägen runt Wiborg till den under bildning varande östra fronten längs Vuoksen.

Följande dag bröt man upp. Man lyckades erövra Säiniö station, men måste dra sig tillbaka inför hotet av ett tåg från Helsingfors till St Petersburg, bemannat av välbeväpnade ryska matroser. Följande morgon gjordes ett nytt försök vid Kämärä, söder om Säiniö. Stationen erövrades och banan kunde överskridas. Förlusterna blev 15 man i stupade och 25 sårade.

St André uppnåddes och kårens insats blev av avgörande betydelse för den östra fronten. Aminoff kvarstod som chef för första bataljonen ända till den 21 februari 1918 när Mannerheim hittade honom och bryskt förpassade översten tillbaka till stabsarbetet i Skyddskåren. Men Adolf Petter belönades för sin bragd med befördran till generalmajor.

Först i augusti kunde Aminoff återförenas med sin fru Annie, som genomlevat dramatiska månader i det röda Wiborg och under intagningen. Annie Aminoff flyttade till sin fars kusin fru Valborg Wahlberg, som bodde i bagare Svartströms gård. Ikällaren måste damerna sedan utstå de vitas belägring och stadens intagning.

Min farfar återupptog sitt arbete på trafikkontoret och blev hedersmedlem i Skyddskåren 1926.

Vår tids wiborgsaminoffar

Så må de balda stormännen vika för de små gossarna och flickorna, som hade lyckan och förmånen att uppleva barn- och ungdomsåren 1925-1939 i Wiborg.

Min pappa dog 1925 och familjen flyttade tillbaka till Wiborg, där min mamma hade sin far och sin bror. År 1928 kom jag in vid Lyceet, men även under de föregående åren var sommarvistelsen vid Suomen Veden Pohja regelbunden. Mammans familj, Ekströms, och relationen till Hackman & Co ären annan historia. Jag skall försöka hålla mig till Aminoffs.

Dem jag minns bäst är familjer med telningar i Lyceet, intresset för elever i Fruntimmersskolan kom senare - och riktade sig inte alls mot släktingar.

Bankdirektören och översten Torsten Aminoff med fru Gerda bodde i Föreningsbankens hus Torggatan 4, mot Paradplanen och Svenska Kyrkan (auch die Deutsche Kirche). Vi, min mamma Dagny och min bror Calle, bodde på Gråmunkegatan 5 i Thesleffska gården. Min väg till skolan gick mellan Föreningsbanken och Runda Tornet och snett över Paradplanen, varför det var

naturligt att vänta på Carl-Göran och gå skolvägen tillsammans. C-G som han kallades, var min klasskamrat hela Wiborgstiden.

Bankdirektörsfamiljen hade fyra barn, även om de två äldsta Brita och Torsten G. (Torsten Gregori) varken för sig själva eller för mig framstod som barn, lika litet som lilla Märta noterades särskilt mycket av oss lyceister.

Det lästes mycket i Carl-Görans hem, morbröderna hette Hornborg. Böckerna stod ofta på en nivå som låg långt över min. Jag läste Tarzan. Jag kommer ihåg stämningen vid ett sällsynt tillfälle, där familjemedlemmarna diskuterade och jag fick höra på. Torsten G. var Höger, Carl-Göran var och är Liberal, mamma Gerda var övertygad Ev. Luth. och Brita var mycket Katolskt intresserad. Lilla Märta och jag hörde på.

Kortspel, schack och ping-pong hörde till innejdrotterna, medan bandy och skidåkning i Pappilanniemi och Hiekka bedrevs på vintern. När våren kom var det fotboll, ingen händelse boboll, som samlade pojkar på skolgården.

Friherre och vicehäradshövding Berndt Aminoff med familj kom närmast fram ur skaran Aminoffska familjer i Wiborg. Och farfars bror Ivar var vid sekelskiftet verksam där som länsarkitekt.

Friherren själv hade sin verksamhet på Elektrometallurgiska Aktiebolagets Järnverk i Vuokseniska, men barnen Elisabeth och sedermera sonen Berndt fanns i Wiborg. Framför allt fanns där fru Hjärdis, ägare och chef på Zweybergiska textilmagasinet i hörnet av Svartmunkegatan och Karjaportsgatan. Det huset finns inte längre, men tomten är skönt bevuxen med träd och gröna växter. Textilmagasinet var en central plats för våra mödrar och övrig sömnadsintresserad kvinnlig befolkning. Själv hade jag andra intressen.

Med risk för att jag utelämnat någon verkligt viktig släkting avslutar jag härmed denna betraktelse.

Källor: Släkten Aminoff och Min far Adolf Aminoff av Berndt Herman Aminoff, Wiborgs Telefon-katalog på Universitetsbibliotekets samt tidigare nummer av Wiborgs Nyheter.

